

V3028.

12-12-24

Title - GNATIKHAB - E-IKHUAN US-SIFA.

Author - Maulvi Iqbal Ali.

Editor - J.L. Karkas (London).

Date - 1829

Pages - 80

Subjects - Ash'ari Aqaid - Tasawwuf - Akhlaqiyat.

Language - Akhlaqiyat.

دي جس طرح اور حيوان بهاگني اور جهني كي محنت و مشقت اُلتاڻي هين
 يي اُس محنت سي محفوظ هين اسواسطي كه اُنكو ايسي مڪانون اور پوشيده
 جڳهون مين پيدا ڪيا هي كه ڪوئي واقف نهين. بعضون ڪو گھاس مين پيدا ڪيا
 اور بعضون ڪو داني مين جهپايا هي بعضون ڪو حيوان كي پيٽ مين اور ڪٽنن ڪو
 مٽي اور نجاست مين رکاهي اور هرايڪٽ كي غذا اُسي جڳهه بغير حس و حرڪت
 اور رنج و مشقت كي پهچائڻا هي قوت جاذبه اُنکو عطا ڪي هي جسڪي سبب
 رطوبات ڪو کهيچڪر بدن كي غذا ڪرڻي هين اور اسي رطوبات كي باعث جسم
 مين قوت رهي هي جس طرح اور حيوانات رزق كي واسطي چلڻي پهري واري
 گزند سي بهاگني هين يي اُس محنت و رنج سي محفوظ هين اسواسطي خدا
 ئي اُنڪي هاتھ پاڻ نهين بنائي كه چلڪر روزي پيدا ڪرين نه منھه اور دانت دٻي
 كه کُچھه کهاوين نه خلق هي جسڪي سبب نِگل جاوين نه معدده هي كه جي
 هضم ڪرين نه انٽريان اور رودي هين كه جس مين نفل جمع هو نه جگر هي كه خون
 ڪو صاف ڪري

بهاگني کي سبب هرايڪٽ شَرسي محفوظ رھتي ھين مِثل ھرن اور خرگوش و حِمارِ وحشي و غيرہ کي اور بعضي اُڙني کي باعِث مڪر و هانت سي پناه ميئن رھتي ھين مانندہ طاپرون کي اور کِئني دريا ميئن غوطي مارئي سي اپني تمين خطرہ سي بچائي ھين جس طرح درياڻي جانور ھين اور کِئني ايسي ھين کہ گزھون ميئن چھپ رھتي ھين مِثل چوھي اور چونڙي کي چنانچہ اللہ تعاليٰ چونڙي کي قصي ميئن فرماتا ھي

چونڙيون کي سردار ني سب چونڙيون سي کہا کہ اپني اپني مڪانون ميئن چھپ رھو کہ سليمان اور اُسکي فوج تُم کو پاون تلي مل نہ ڏالين کہ وي واقف نہيئن ھين اور بعضي وي ھين کہ خُدا ني اُنکي چمري اور کھال کو سخت بنايا ھي جسکي باعِث هرايڪٽ بلا سي محفوظ رھتي ھين جس طرح کچھوي مچھلي اور جو درياڻي جانور ھين اور کِئني وي ھين کہ اپني سر کو دُم کي نيچي چھپاڪر هرايڪٽ گزند سي بچ رھتي ھين مانندہ خارپُشت کي اور اُن حيوانون کي معاش پيدا ڪرني کي بھي بھت سي صورتين ھين بعضي جودتِ نظري ديکھڪر پروڻ کي زور سي اُڙني ھين اور جھان کھاني کي چيز ديکھتي ھين جا پھنچتي ھين مِثل گدھ اور عقاب کي اور بعضي سوڻگھڪر رزق اپنا ڏھونڏھ لپتي ھين جس طرح چونڙيان ھين جبکہ خُدا ني اُن حيوانون کو کہ نيٺ چھوڻي اور ضعيف ھين حواس اور اسباب روزي پيدا ڪرني کا نہ ديا اپني مھرباني سي محنت اور رنج کي تخفيف ڪر

ڇهونڻا جسم ڏيا مگر اپني بخشش اور جود مين سبکو برابر رکها هي هرايڪت کي موافق اسباب حصول منفعت اور آلات دفع مضرت کي عطا ڪئي اس نعمت مين سب برابر هين ايڪت کو دوسري پر ڪجهه فوقيت نهين هاتهي کو جب که ڏيل ڏول بڙا ڏيا اور قوت زياده بخشي دو دانت بهي لني بنائي که جنکي سبب ڏرندون کي شرسي محفوظ رهتا اور سونڌ سي فايده آلتاها هي ٻشي کو اگر جسم ڇهونڻا ڏيا تو اُسکي بدلي دو بازو نهايت لطيف و سبڪ عطا ڪئي جنکي باعث اُڙڪر دشمنون سي بچ رهتا اس نعمت مين که جسکي سبب منفعت آلتاوين اور شرسي محفوظ رهين ڇهونڻي بڙي سب برابر هين اسطرح اس گروه کو بهي که ظاهر مين بي بال و پر نظر آتي هين اس نعمت سي محروم نهين رکها هي جبکه خدا ني اُنکو اس حال پر پيدا ڪيا سب سامان که جسکي سبب منفعت حاصل ڪرين اور شرسي محفوظ رهين بنايا اگر پادشاه تامل ڪرکي اُنکي احوال کو ڏيکهي تو معلوم هو که اُن مين جو که جسم مين ڇهونڻا اور ضعيف هي وه اُڙي مين سبڪ اور بي خوف هي که هرايڪت گزند سي محفوظ رهتا اور منفعت حاصل ڪري مين اضطراب نهين ڪرتا هي تمام حيوانون مين جو که جسم مين بڙي اور قوت زياده رکهي هين وي قوت و دليري کي سبب آپ سي گزند دفع ڪرتي هين مانند هاتهي اور هير کي اُنکي سوا اور حيوان که جسم اُنکي بڙي اور قوتين زياده رکهي هين اور بعضي جلد ڏوري اور

فصل ۱۶

ملخ کی خطبی کی بیان میں

ملخ نے جو دیکھا کہ پادشاہ اپنی رعیت و فوج پر بہت سی شفقت و مہربانی کرتا ہے دیوار کی طرف بلند ہو کر اپنی ساز کو درست کر کے خدا کی حمد میں نہایت خوش الحانی سے نغمہ سرائی کرتی لگا اور یہ خطبہ بہت فصاحت و بلاغت سے بڑھا حمد و شکر اُس منعم حقیقی کو لایق ہے جس نے روی زمین پر انواع و اقسام کی نعمتیں پیدا کیں اور اپنی قدرتِ کاملہ سے حیوانات کو زاویہ عدم سے عرصہ وجود میں لاکر صورتیں مختلف بخشیں موجود تھا قبل زمان و مکان اور زمین و آسمان کی جلوہ گر تھا نور و حدت سے ہی آلائش امکان کی عقل فعال کو ہی ترکیب ہیولا اور صورت کی نور بسیط پیدا کیا بلکہ ایک گن کی کہنی میں پردہ نیستی سے نکال کر ساحتِ ہستی میں موجود کر دیا بعد اُسکی کہا اے پادشاہ اس گروہ کی ضعف و ناتوانی پر کچھ غم نہ کر کیونکہ خالق اُنکا جسنی پیدا کیا اور رزق دیا ہمیشہ خبرگیران رہتا ہے جس طرح کہ ما باپ اپنی اولاد پر شفقت اور مہربانی کرتی ہیں اسی طرح وہ بھی اُنکی حال پر رحم کرتا ہے اِس واسطی کہ خدا نے جسوقت حیوانات کو پیدا کیا اور صورتیں شکلین ہر ایک کی مختلف بنائیں کسیکو قوتِ عطا کی اور کسیکو کم زور رکھا بعضوں کو ذیل ڈول بڑا بخشا اور بعضوں کو

ٺي جو انکي صورتين شڪلين عجيب و غريب ڏيکهن مُتَعَجِب ھوڪر ايڪ ساعت
 چُپڪا ھو رھا پھر انکي طرف تامل ڪرکي جو ڏيکھا تو بھت سي حيوان ھين جسم
 چھوٽا اور ضعيف جواس و شعور بھي ڪم نہايت مُتَفَكِّر ھوا ڪہ اُنسي ڪيا ھوسکيا
 افغي وزير سي پوچھا ڪہ تيري نزديڪ اُنمين ڪوئي اس قابل ھي ڪہ مَنَظَرِي ڪي
 واسطي ھم وھان بھيجين ڪہ انسانون سي مُقابله ڪري اسواسطي ڪہ ٻي حيوانات
 اڪثر گونگي بھري انڊھي ھين ھاتھ پانون کُچھ بھي نہين بدن پر بال و پر نظر نہين
 آتي منقار و چنگل بھي نہين اور بيشتري ضعيف و ڪم زور ھين غرض پادشاھ ڪو
 اُنکي حال پر نہايت قلق و غم ھوا بي اختيار دل مين افسوس ڪرکي غم سي روئي
 لڳا اور آسمان کي طرف ڏيکھڻ خدا سي يھ دُعا مانگي ڪہ اي خالق و رازق توھي
 ضعيفون ڪي حال پر رحم ڪرڻا ھي اپني فضل و احسان سي انکي حال پر نظر ڪر
 ڪہ تو ارحم الراحمين ھي باري پادشاھ کي دُعا سي جتنِي حيوان ڪہ وھان جمع
 تھي نہايت فصاحت و بلاغت سي باتين ڪرڻ لڳي

مجھکو قبول ھي اڳر وھان ڄاڻي ڪي واسطي تجويز ڪيا ھي مجھکو قبول ھي مھين
 وھان اپني اڻڀاي جنس ڪي طرف ھوڪر انسانون سي مناظرہ ڪرولڳا ليڪن اُميدوار ھون
 ڪہ پادشاھ ميري مدد اور اعانت ڪي واسطي خدا سي دُعا مانگي اسواسطي ڪہ
 پادشاھ ڪي دُعا رعيت ڪي حق مين قبول ھوئي ھي بموجب اُسڪي ڪھني ڪي
 پادشاھ ني خدا سي دُعا مانگي اور سب جماعت ني آمين ڪهي پير مينڌڪ
 پادشاھ سي رخصت ھوا اور پھان سي ڇاڪر جنون ڪي پادشاھ ڪي سامھني حاضر ھوا

فصل ۱۵

ڇھڻي قاصد ڪي بيان مين

ڇھڻي قاصد جِسگهڙي ھوام ڪي پادشاھ يعني ڪيڙي مڪوڙون ڪي سردار ثعبان ڪي
 پاس ڪيا اور تمام احوال حيوانون کا بيان ڪيا اُسنِي سُنْتي ھي حُڪم ڪيا ڪہ سب
 ڪيڙي آڪر حاضر ھون ووهين تمام سانپ بچھو گرگت ڇھڪلي سوس مار مڪڙي
 جون چونڌي ڪينچوي غرض جتني ڪيڙي ڪہ نجاست مين پيدا ھوتي اور درخت
 ڪي پتڙن پر چلتي ھين سب آڪر پادشاھ ڪي روبرو حاضر ھوي اس ڪثرت سي
 اُن کا مَجْمَع ھوا ڪہ سوا خدا ڪي ڪسي کا مقدور نھين ڪہ شمار ڪر سڪي پادشاھ

عجیب ھئین غرض کہ سراسر غدار و مکار ھون قاصد نی یہہ سُکر کہا وھان جانی کی واسطی کُچھ زور قوت و مکر کا کام بُچاھتی بلکہ عقل و وقار عدل و انصاف فصاحت و بلاغت یی سب چیزیں چاھئین مگر نی کہا مُجھہ مین یہہ کوئی خصلت اور وصف نہین ہی مگر میری نزدیک اس کام کی واسطی مینڈک بہتر ہی اسواسطی کہ وہ حکیم اور صابر و زاہد ہی رات دن خدا کی یاد مین تسبیح پڑھتا اور صبح و شام نماز روزی مین مشغول رھتا ہی آدمیوں کی گھرون مین بھی جاتا ہی بنی اسرائیل کی نزدیک اُسکی قدر و منزلت زیادہ ہی اسواسطی کہ ایکبار اُسنی اُنکی ساتھ یہہ سُکوٹ کیا کہ جسوقت نمرود نی ابراهیم خلیل اللہ کو آگت مین ڈالا یہہ اپنی منہہ مین پانی لیکر آگت پر چھڑکتا تھا کہ آگت بُجھہ جاوی اور اُنکی بدن مین اثر نہ کری اور دوسری بار جبکہ موسیٰ اور فرعون سی لڑائی ھوئی اُسنی موسیٰ کی مدد کی اور یہہ فصیح بھی ہی باتیں بہت کرتا ہی ہمیشہ تسبیح و تکبیر و تہلیل مین مشغول رھتا ہی اور خُشکی و تری دونوں مین پھرتا ہی زمین پر چلنا دریا مین پیرنا یہہ سب جانتا ہی اعضا بھی مُناسب ھین سر گول منہہ اُچھا آنکھیں روشن ھاتھ پاؤں بڑی چلنی مین جلد آدمیونکی گھرون مین جاتا اور خوف نہین کرتا ہی پادشاہ نی مینڈک سی کہا کہ تیری نزدیک اب کیا صلاح ہی اُسنی کہا مین بسر و چشم حاضر ھون اور پادشاہ کا تابع جو حُکم کری

ڪيونڪه وه چلني مڻن نهايت ٿوري گوياڻي ڪي ٿڌرت زياده رکها هي پادشاهه تي
 پهر دلفين سي پوچها ته تيري نزديڪ ڪيا صلاح هي اُسني ڪها اس امر ڪي لئي
 ڪينڪڙا مناسب هي اسواسطي ته پاڻ اُسڪي بهت سي هين چلني اور دورڙي مڻن
 جلد چنگل نيز ناخن سخت پيٽه مضبوط گويا زره پوش هي پادشاهه تي ڪينڪڙي
 سي ڪها اُسني جواب ديا ته مڻن وهان ڪس طرح جاون ڏيل ڏول ميرا بهديسلا
 پيٽه ڪڙي صورت نيٺ زيون ايسا نهو ته وهان ميري هنسي هو پادشاهه تي ڪها
 ته تيري هنسي ڪيون هوڳي ٿجه مڻن عيب ڪيا هي ڪينڪڙي تي ڪها ته وي سب
 مڇهي ڏيکهر ڪهينگي ته يه حيوان بي سر ڪا هي آنڪهن گردن پر منهنه سيني مڻن
 کلي دونون طرف سي پھڻي هوڻي پاڻ آڻه وي بهي تيرهي منهنه ڪي بهل چلنا
 گويا سُر ڪا بنا هي سب ڏيکهر مڇهي مسخرا بناوينگي پادشاهه تي ڪها ته پهر
 وهان چانيڪي لئي ڪون بهتر هي ڪينڪڙي تي ڪها ميري نزديڪ نهنگ اس ڪام
 ڪي واسطي بهت مناسب هي ڪيونڪه پاڻون اُسڪي مضبوط اور چلنا بهت هي دورڙ
 مڻن جلد منهنه بڙا زبان لئي دانن بهت سي بدن سخت نهايت بردبار مطلب
 ڪي واسطي انتظار بهت ڪرنا هي ڪسي چيز مڻن جلدي نهين ڪرنا پادشاهه تي مگر
 سي پوچها اُسني ڪها مڻن اس ڪام ڪي واسطي هرگز مناسب نهين هون اسواسطي
 ته مڇه مڻن غصه بهت هي ڪوڏنا پھاندنا جس چيز ڪو پانا لي بهاگنا بي سب

جسم مین بڑی صورت مین اچھی منہ پاکیزہ رنگ سفید بدن درست حرکت مین جلد پیرنی مین حد سی باہر شمار مین سب دریائی جانوروں سی زیادہ اولاد کی کثرت کہ تمام ندی نالی دریا تالاب پھر جاتی ہیں آدمیوں کی نزدیک اُسکا مرتبہ بھی بڑا ہی اس واسطی کہ اُسنی ایک بار اُنکی نیی کو اپنی پیٹ مین پناہ دی اور پھر بحفاظت اُنکو مکان پر پہنچا دیا سب آدمیوں کو اعتقاد ہی کہ تمام زمین اُسکی پیٹھ پر قائم ہی پادشاہ نی مچھلی سی پوچھا تو اس مین کیا کہتی ہی اُسنی کہا مین وہاں کسی طرح نہیں جا سکتی ہوں اور انسانوں سی مناظرہ بھی نہیں کر سکتی اسواسطی کہ میری پاؤں نہیں ہیں کہ وہاں تک پہنچوں اور نہ زبان ہی کہ اُسنی ہمکلام ہوں پیاس کی مچھکو تاب نہیں پانی سی اگر ایک دم جدا رہوں حالت تباہ ہو جاوی میری نزدیک اس کام کی لٹی کچھوا بہتر ہی کیونکہ وہ پانی سی جدا ہو کر خشکی مین بھی رہتا ہی اُسکی نزدیک دریا اور خشکی کا رہنا برابر ہی اُسکی سوا بدن بھی اُسکا مضبوط اور پیٹھ سخت ہی نہایت بردبار ادیت و رنج کا متحمل ہوتا ہی پادشاہ نی کچھوی سی پوچھا کہ تیری نزدیک کیا صلاح ہی اُسنی کہا یہ کام مچھسی بھی نہیں ہو سکیگا چلنی کی وقت میری پاؤں بہاری ہو جاتی ہیں اور رستا دور ہی مین کم گو بھی ہوں کہ زیادہ کلام مچھسی نہیں ہو سکتا اُسکی واسطی دُلہن بہتر ہی

گدھون اور عقابون کو پکڙڻ ٻيچي اُٿار لائي هين. اِسي طرح اِپني علم اور دانائي سي لکڙيون کا ھل بناکر بيلون کي کانڊھون ۾ رکھڻي اور بھاري اسباب اُنکي پيٿھ ۾ لاد کر مشرق سي مغرب اور مغرب سي مشرق تڪ ليڃاڻي هين تمام جنگل اور بياٻان طي ڪرڻي هين فڪر و دانائي سي ڪشتيان بناکر اسباب ڇڏھائي هين اور دريا دريا لي پھرتي هين. ٻھاڙون اور ٿيلون ۾ جاگر اقسام اقسام کي جواھر اور سونا چاندي لوھا ٽانبا اور بھت سي چيزين زمين سي کھود کر نکالڻي هين. اگر ايڪ آدمي کسي نہر يا دريا يا وادي کي ڪناري ۾ جاگر ايڪ طلسم علم کي زور سي بنا ديوي پھر ھزار ٺھنگ اور اڙدھي اگر اُس جڳھ جاوین مقدور نہين کہ وھان گذر ڪر سگھن مگر جنون کي پادشاھ کي روبرو عدل و انصاف و حُجّت و دليل کا چرچا هي قوت و زور حيله و مکر کا ڪُچھ مذکور نہين

پادشاھ تي جسوقت قاصد کي زباني ٻيھ سب سُنا جڻي اُسکي گرد و پيش بيٺي تھي سب کي طرف متوجھ ھوکر کہا کہ اب تمھاري نزديڪت کيا تدبير هي کون شخص وھان جاگر انسانون سي مُناظرہ ڪرڻگا. کسي کي ڪُچھ جواب نہ ديا مگر دُلفين کہ درياي شور مين رھتا تھ اور آدميون کي ساڻھ نہايت اُلفت رکھتا هي جو شخص ڏوٻتا هي اُسکو پاڻي سي نکال کر ڪناري ۾ ڏال ديتا هي اُسي عرض کيا کہ درياي جانورون مين اس ڪام کي واسطي مڃھلي مناسب هي اس واسطي کہ وہ

فصل ۱۴

پانچويں قاصد کي احوال ميں

پانچويں قاصد في جس گهري دريائي جانورون کي پادشاه کي روبرو جاکر مناظري کي خبر پهچائي اُسي بهي اپني تمام توابح لواحق جمع کيا چنانچه مچھلي مينڊڪ نهنگ دلفين ڪچهرا وغيره سب دريائي جانور رنگ رنگ کي شڪلون اور صورتون سي به مجرد حُکم کي حاضر هوئي پادشاه في جو کجه قاصد کي زباني سنا تها اُسي بيان کيا بعد اُسکي قاصد سي ڪها اڳر انسان اپني ثمين قوت و شجاعت ميں همسي بهتر جانتني هون ميں ابهي جاکر ايڪ دم ميں سبکو جلا پهونڪ دون اور دم کي زور سي کھينچڪر نڱل جانورن قاصد في ڪها وي انهن کسي ڪمير کا فخر نهين ڪرتي مگر اپني ثمين اس بات ميں غالب جانتني هين ڪه هم عقل و دانائي زياده رکھتي هين هرايڪت علم و فن سي واقف اور بهت سي صنعتين اور تدبيرين جانتني هين عقل و تميز هماري سي کسي ميں نهين هي پادشاه في ڪها اُنکي علم اور صنعتون کا احوال مفصل بيان ڪر ڪه هم بهي معلوم ڪرين قاصد في ڪها کيا پادشاه کو معلوم نهين ڪه وي اپني علم اور دانائي سي دريائي قلزم کي اندر جاکر اُسکي ته سي جواهر نکالتي هين حيلي اور مڪر سي بهار پر چراهه ڪر

دريادن مڻن آڪر ڇهڻي اور بهائي همارا شتقار اُسي بهاگر جنگل مڻن جا رها اُنڪي
 مُلڪت ڪا رهنا جهوڙ ديا تس پر بهي اُنڪي ظلم سي مُخلصي نهين پاتي لاجار
 هوڪر مُناظري ڪي نوبت پهتجي اگرچہ هم اِتنِي قوي هيٺن ڪه هم مڻن سي ايڪت
 جانور اگر چاهي تو ڪِٽني انسانون ڪو اُٿا ليڄاوي اور غارت ڪري ليڪن نيڪون ڪو نه
 چاهئي ڪه ايسي بندي ڪرين اور اُنڪي بد اعاليٰ پر لحاظ رکهين ديده و دانسته هم
 طرح ديئي اور خدا ڪو سونپتي هيٺن اسواسطي ڪه دُنيا مڻن لڙي بهڙي سي ڪجهه
 فايده نهين اسڪا مِره و نتيجه آخرت مڻن پاوڻي ڪي بعد اُسڪي ڪها ڪِٽني جهاز
 ايسي هيٺن ڪه بادِ مُخالِف ڪي سبب تباهي مڻن آڳي پس هم اُنهيٺن رو براه لائي
 اور ڪِٽني بندي ايسي هيٺن ڪه بادِ تَندي ڪِشتيان اُنڪي توڙين وي غوطي ڪهاڪر
 ڏوبني لڳي همڻي اُنهيٺن ڪناري پر پهتچايا اسواسطي ڪه حق تعاليٰ همسي راضي و
 خوشنود هو اور اسطرح هم اُسڪي نعمتون ڪا شڪر بجالاوين ڪه اُسي همڻن قوي جُتّه
 ڪيا هي اور زور و قوت بخشي هي وهي بهر صورت همارا مڻن و مددگار هي

طرف سي انسانون سي مُناظره ڪرڻ لڳا ليڪن مين چاهتا هون ڪه پادشاه اور سب جماعت ملڪر ميرِي مدد ڪرين عتقائي ڪها تو ڪيا چاهتا هي اُسني ڪها مڃهي يه منظور هي ڪه پادشاه خدا سي يه دُعا مانگي ڪه مين دشمنون پر غالب رهون پادشاه ني بموجب اُسڪي ڪهني ڪي خدا سي مدد ڪي واسطي دُعا مانگي اور سب جماعت ني آمين ڪهي اَلو ني ڪها اي پادشاه اگر دُعا قبول نهو تو بيفايده رنج و محنت هي اسواسطي ڪه دُعا اگر سب شرطونڪي ساته نهووي تو اُسکا نتيجه ڪجه ظاهر نهين هوتا هي پادشاه ني ڪها دُعا ڪي قبول هوني ڪي شرطين ڪيا هين اُنهن بيان ڪر اَلو ني ڪها دُعا ڪي واسطي نيَتِ صادق اور خلوصِ دل چاهي جسطرح اضطرار ڪي حالت مين ڪوئي شخص خدا سي دُعا مانگتا هي اسي طرح دُعا ڪي وقت خدا ڪي طرف دهيان رهي اور چاهي ڪه دُعا ڪي قبل نماز پڙهي روزه رهي غريب و محتاج سي ڪجه نيڪي ڪري جو حالت غم و الم ڪي اُسپر هو جنابِ الهي مين اُسکو عرض ڪري سب ني ڪها يه سچ ڪها هي دُعا مين يي چيزين ضرور هين پادشاه ني تمام جماعت سي ڪها ڪه تُم جانتِي هو آدميون ني جور و ظلم حيوانون پر ڪيا هي ڪه يي غريب اُنڪي هاتهن سي نهايت عاجز هوئي يهان تڪ ڪه همسي باوجود دور هونيڪي پناه ڏهنونڌي هي اور هم باوصف اِسڪي ڪه انسانون سي قوت و زور زياده رڪهي اور آسمان تڪ اُرتي هين پر اُنڪي ظلم سي بهاگير بهاڙون اور

مُجھکو وہان نہ بھیجی. عنقا ني پھر آلو سي پوچھا کہ ان حيوانون ميں اس کام کي واسطي کون بہتر هي. اُسني کہا آدميون کي پادشاه و امير باز و شاهين چرغ کو بہت پيار کرتي هيں اور بخواہش تمام ہاتھوں پر اپني بٹھلاني هيں پادشاه اگر ان ميں سي کسيکو وہان بھیجي تو بہتر هي

پادشاه ني اُنکي جماعت کي طرف دیکھکر فرمایا تمھاري نزديڪت کيا صلاح هي باز ني کہا آلو سچ کہتا هي مگر انسان هماري بُزرگي اس جہت سي نہيں کرتي کہ همکو اُسي کچھ قربت هي يا علم و ادب ہم ميں زيادہ هي جسکي سبب وي عزيز جانيں هيں صرف اپني فايدي کي واسطي ہم سي اُلفت کرتي هيں شکار همارا چيبنکر اپني تصرف ميں لاتي هيں روز و شب لہو و لعب ميں مشغول رھتي هيں جس چيز کو خدا ني اُن پر واجب کيا هي کہ عبادت کريں اور روز قيامت کي حساب و کتاب سي ڈرين اُسکي طرف کبھي التفات نہيں کرتي. عنقا ني باز سي کہا کہ پھر تيري نزديڪت کسکا بھیجنا صلاح هي. اُسني کہا ميري نزديڪت يہ هي کہ طوطي کو وہان بھیجي اسواسطي کہ انسانوں کي پادشاه و امير اور سب چھوٹی بڑي عورت و مرد جاہل و عالم اُسکو عزيز رکھتي اور اُسي باتين کرتي هيں جو کچھ يہ کہتا هي سب متوجہ ہوکر سُنتي هيں. پادشاه ني طوطي سي کہا کہ تيري نزديڪت کيا صلاح هي. اُسني کہا ميں حاضر ہوں وہان جاکر حيوانوں کي

کري اور اپني اباڻي جنس کا مُناظري ميں شريڪٿ هوي وزيرني کہا اُن ميں
اُلو کي سوا کوئي اس بات کي لياقت نهين رکھتا پادشاه ني پوچھا اسکا کيا سبب
که اُسکي سوا اور کوئي اس کام کي لائين نهين هي وزيرني کہا اس واسطي که
سبب شڪاري جانور آدميون سي ٿرتي اور بھاگتي هيں اور اُنکا کلام بهي نهين
سمجھتي اور اُلو اُنکي بستيون کي قريب بلکه اکثر پُراني مکانون ميں که ويران هو
گئي هيں رھتا هي زهد و قناعت اُسمين اُتني هي که کسي جانور ميں نهين دين
کو روزہ رکھتا اور خدا کي خوف سي روتا هي رات کو بهي عبادت ميں مشغول
رھتا اور غافلون کو هوشيار کرتا هي اگلي پادشاهون کو جو که مرگئي هيں ياد
کرکي تاسف کرتا اور اُنکي حسبِ حال يہ آيت پڑھتا هي باغ و چشمي مکان
و زراعت اور سب نعمتين که جنکي سبب خوش رھتي تھي چھوڙ گئي اب
مالڪ وھان کي اور لوگ هوي عنقائي اُلو سي کہا که شنقاري جو تيري واسطي
تجويز کيا هي تو اسمين کيا کھتا هي اُستي کہا شنقار سچ کھتا هي ليکن ميں
وھان جا نهين سکتا اس واسطي که سب آدمي مجھ سي دشمني رکھتي اور
ديکھنا ميرا منحوس جانتی هيں اور مجھ بيگناه کو که اُنکا قصور ميں ني کچھ نهين
کيا گاليل ديتي هيں اگر وھان مجھکو مُناظري کي وقت ديکھينگي تو اور مُخالِف
هو جاوينگي مُخالفت سي پھر لڙائي کي نوبت پھنچيگي اُسي بهتر يہ هي که

آيا اور ڪها خدا کي مدد سي مڃڻ اس کي واسطي ڄاڻا هون وهان حيوانون کا شريڪ هون انسانون سي منظره ڪرون ٿا پادشاه تي اور سب جماعت تي ڪها جس چيز کا تو تي اراده ڪيا هي خدا اُس مين مدد ڪري اور دشمنون پرڻجهو غالب رکهي غرض ڪه سب سامان سفر کا اُسکو ڏيکر رخصت ڪيا ٻيه حکيم پهان سي جاگر جنونکي پادشاه کي سامهني جهان اور سب حيوانات انواع و اقسام کي حاضر تهئي موجود هوا

فصل ۱۳

چوڻهي قاصد کي احوال مين

چوڻها قاصد جس وقت شڪاري جانورون کي پادشاه عنقا کي پاس ڪيا اور اس احوال کو بيان ڪيا اُنهي ٻي حکم ڪيا ڪه تمام جانور هماري گروه کي حاضر هون بموجب حکم کي گدھه عنقا باز شاهين چيل اُو طوطي غرض سب جانور گوشت کڻائي والي ڪه پنجبي اور منقار رکھتي هيڻ في الثور آکر حاضر هون عنقا تي اُنهي حيوانون کي منازري کا احوال بيان ڪيا بعد اُسکي شنقار وزير سي ڪها ڪه ان حيوانون مين کون اس امر کي لائق هي ڪه وهان اُسکو بهيجي ڪه انسانون سي جاگر مقابله

هائڻه پاڻ سست ٿي جاتي هيئن حرڪت ٺهين ڪر سگهيا بلڪه اُتي اُتي ڏهال تلوار
 کي بهي خبر ٺهين رهي پادشاهه تي ڪها سچ هي مڪهي تي ڪها جسوت انسانون
 ڪا پادشاهه نهايت حشمت و عظمت سي تحت پر بيٺهيا هي اور دربان چوڪيدار
 نهايت جان فشاني اور خير خواهي سي گرد بگرد اُتي ڪهي هتي هيئن ڪه ڪسي
 طرح ڪا رنج اور اذيت اُتي نه پهچي اُتوت اکر ايڪ مڪهي اُتي باورچي خالي
 سي نڪلڪر نجاست سي تمام جسم آلوده اُتي بدن اور ڪهي پر جاکر بيٺي اور
 ايذا ڏيئي هي هرگز اُتي قدرت ٺهين پاني ڪه اُتي بچا سگهن پادشاهه تي ڪها به
 سچ هي مچهر تي ڪها اکر ڪوئي اُتي اُتي مجلس مين يا پردي کي اندر يا مڇري
 لگاڪر بيٺي اور هماري گروهه سي ڪوئي جاکر اُتي ڪهي مين گهر ڪاڻي ڪيا بقرار
 هو جاتا اور غصي مين آتا هي مگر هم پر ڪجهه زور ٺهين چل سگهيا اُتي سر پيٽا
 هي اور منهن پر طمانجي مارتا هي

پادشاهه تي ڪها به ٿم سچ ڪهي هو مگر جنون کي پادشاهه کي سامهني ان چيزون
 ڪا ڪجهه مذڪور ٺهين هي وهان عدل و انصاف و ادب و اخلاق و تميز و فصاحت و
 بلاغت مين مٺاظره هوتا هي ٿم مين سي ڪوئي ايسا هي ڪه ان باتون مين سليقه
 رکهتا هو پادشاهه کي به بات سٺي هي سب تي چڻي هوڪر سر جهڪا ليا اور ڪجهه
 نه ڪها بعد اُتي ايڪ حڪيم مڪهيون کي جماعت سي نڪلڪر پادشاهه کي سامهني

کرينگي مکيهون کي رئيس تي ڪها ته هم وهان جاڪر اپني قوم کي نيابت کرينگي
 مڇيرون کي سرداري ڪها ته هم وهان جاوينگي . ملڪ کي سرداري ڪها ته هم وهان
 جاڪر اپني اڀاري جنس کي شريڪ هوڪر انسانون سي گفتگو کرينگي . اسي طرح
 هرايڪٽ اس بات پر مستعد هوا . پادشاه تي ڪها پيه ڪيا هي ته سب بي تامل و
 فڪر وهان جانیکا قصد ڪرتي هين . پشي کي جماعت تي عرض ڪيا ته اي پادشاه
 بهروسا خدا کي مدد ڪا هي اور يقين هي ته اُسکي مدد سي هم اُن پر فتح پاوينگي
 اس واسطي ته اگلي زماني مين بڙي بڙي پادشاه ظالم هوئي هين خدا کي مدد سي
 هم اُن پر هميشه غالب رهي هين بارها اسکا تجربہ هوا هي

پادشاه تي ڪها اُس احوال کو بيان ڪرو . مڇيرون کي سرداري عرض ڪيا ته انسانون
 مين نمرود پادشاه عظيم اُتان تها نهايت مُتڪبر اور گمراه ته اپني دبدبي اور جاه و
 حشم کي آگي ڪسي بشر کو خيال مين نه لاتا . هماري گروه سي ايڪٽ پشه ته
 نهايت جهوٽا اور ضعيف البنيہ تها اُسي ايسي پادشاه کو هلاڪ ڪيا باوجود جاه و
 مڪنت کي ڪجهه . اُسکا زور نه چل سکا . پادشاه تي ڪها تو سچ ڪها هي . بهڙي ڪها
 جس وقت کوئي آدمي اپني سلاحون سي درست هوڪر هاتھ مين نيزه تلوار چھري تير
 ليڪر طيار هوتا هي هم مين سي اگر کوئي بهڙ جاڪر اُسي ڪاٽي هي اور سوئي کي نوڪ
 کي برابر ڏنڪ چھوتي هي اُسوقت ڪيا حال اُسکا تباه هوتا هي بدن پھول جاتا هي

فصيح و خوش الحان هي شاه مُرغ ني اُسکو حُکم ڪيا ڪه تواب رخصت هوڪ
 وهان جا اور توڱل خُدا پرڪر ڪه وهي هر حال مين مَعين اور مددگار هي

فصل ۱۲

تيسري قاصد کي احوال مين

تيسري قاصد ني جسگهڙي مکيون کي سردار يعسوب کي پاس جاگر تمام احوال
 حيوانون کا بيان ڪيا يه تمام حشرات الارض کا پادشاه تها سُنتي هي اُسي حُکم
 ڪيا ڪه هان سب حشرات الارض حاضر هون بموجب حُکم کي مڪيان مچهر
 دانس بُهنگي پتو بهڙ پروائي غرض جتني حيوان چهڙي جسم کي ڪه بازو سي اُڙتي
 هين اور ايڪ سال سي زياده نهين جيتي آکر حاضر هوئي . پادشاه ني جو خبر
 قاصد کي زباني سني تهي اُن سي بيان ڪي اور ڪها ڪه تُم مين سي ڪون ايسا هي ڪه
 وهان جاري اور حيوانون کي طرف هوڪر انسانون سي مُناظره ڪري سب ني عرض ڪيا
 ڪه انسان کس چيز سي هم پرفخر ڪرتي هين قاصد ني ڪها وي اس بات کا فخر ڪرتي
 هين ڪه قد و قامت هماري بڙي قوت زياده رڪهتي هين هرايڪ چيز مين حيوانون
 سي غالب هين بهڙون کي سردار ني ڪها ڪه هم وهان جاگر انسانون سي مُناظره

پهرتي هين پاڻي کا برسانا هوا کا چلانا رعد و برق کا ظاهر کرنا اُسي کا کام هي رهي اُتھائڻ والا زمين سي بڻجارت کا جسکي سبب جُهان کا انتظام هي عجب خالق هي که بعد موت کي اُسُخوان کُهَنه و بوسيدَه کو زنده کرتا هي سُبُحان الله کيسا خالق هي که زبانِ انسان کي اُسکي حمد اور وصف مين قاصر هي کيا اِمکان که اُسکي کُنه مين عقل کو رساي هو اور هزار داستان خوش الحان يه شاخِ درخت پر بيٺا هوا هي چھوٺا سا جسم حرکت مين سُبُک خوش آواز حمدِ الهي مين اسطرح الحان سي نغمه سرائي کرتا هي حمد هي واسطي الله کي که صاحبِ قُدرت و احسان هي يکتا هي که کوئي اُسکا همتا نهين بخشش کُرنِي والا پوشيده اور ظاهر نِعْمتونکا ديني والا مِثل دريا کي بيدريغ هرايک انسان کو فيضانِ نِعْمت سي سرفراز کرتا هي اور کيبي نهايت افسوس سي اس طور پر کهتا هي کيا خوش تها وه زمانه که باغ مين پھولون کي سير تهي تمام درخت انواع و اقسام کي ميون سي لڊي تهي

اس مين شاهِ مُرغ ني طاوُس سي کہا که اِنمين سي تيري نزديک کون صاحبِ لياقت زياده هي که وهان اُسکو پيچئي که انسانون سي جاکر مُناظره کري اور اپني همجنسون کا شريک هوي طاوُس ني کہا که يي سب اس بات کي لياقت رکھتي هين اسواسطي که سب شاعر اور فصيح هين مگر هزار داستان اِنمين زياده

گرمي کي دنون مين سرد مڪانون مين اور جازون مين گرم مڪانون مين سُڪونت اختيار ڪرڻي هي هميشه تسبيح و دعا مين ٻيهي وڍ رکھڻي هي پاڪ هي وه جِسني پيدا ڪيا دريا اور زمين کو ٻهاڙون کا قائم ڪرڻي والا نهرون کا جاري ڪرڻي ولا موافق قدر کي رزق و موت کا مُقدر ڪرڻي والا که اُسي هرگز تجاوز نهين هوتا ووهي سفر مين مسافرون کا مددگار هي مالڪ هي تمام روي زمين اور ساري مخلوقات کا بعد اس تسبيح و دعا کي ڪهڻي هي که هرايڪ ديار مين هم گئي سب بندون کو دٻڪها اور اٻني وطن مين ٻهر آڻي پاڪ هي وه جِسني نر اور ماده کو جمع ڪرڻي اولاد کي ڪثرت عطا ڪي اور زاويه نيستي سي نکالڻ لباس هستي کا پهنايا حمد هي واسطي اُسکي که پيدا ڪرڻي والا تمام بندون کا اور عطا ڪرڻي والا نعمتون کا هي اور کلنگ نگهباني ڪرڻي والا يه ميدان مين ڪهڙا هي گردن انبي پانون جهوڻي اُڙڻي کي وقت آدهي آسمان تڪ پهاچتا هي رات کو دو مرتبي نگهباني ڪرڻا اور حمد الهي مين تسبيح ڪرڻا اور ڪهڻا هي پاڪ هي وه الله جِسني اٻني قدرت سي هرايڪ حيوان کا جوڙا بنايا که آپس کي ملڻي سي توالد و تفاسل هو اور اٻني خالق کي ياد ڪرڻ اور سنگجواره خُشڪي کا زهني والا يه هي هميشه جنگل بيابان مين رهتا هي صُبح و شام يه وڍ رکھتا هي پاڪ هي وه جِسني پيدا ڪيا آسمان اور زمين کو ووهي پيدا ڪرڻي والا افلاڪ اور بروج اور ستارون کا که يي سب اُسکي حُڪم سي

بیت اللہ کا هوا آخر خدا فی انکي مکر و غدر کو باطل کیا گروہ کی طاہرون کی
 اُن پر مُسلط کي طاہرون فی سنگريزي ليکراسطرح سي سنگ افشاني کي که سب
 کو هانهيون کي سميت کرم خورده پتي کي مانندکرديا بعد اُسکي کهتي هي
 الهي محفوظ رکھ مجھکو لڑکون کي حرص اور تمام حيوانون کي شرسي کوآ کاهن
 يعني اخبار غيب کي ظاهر کرني والا يہ هي سبہ فام پرهيزگار هرايک چيز کي خبر
 که هنوز ظاهر نہيں هوئي هي بيان کرتا هي هروقت ياد الهي مين مصروف رھتا اور
 هميشہ سیر و سفر مين اوقات بسر کرتا هي يہ ايک ديار مين جاکر اثارِ قدیم کي
 خبر ليتا هي غفلت کي آفتون سي غافلون کو ڈراتا اور وعظ و نصيحت سي يہ
 کہتا هي پرهيزگاري کرو اور خوف کرو اُس روز سي که گور مين بوسيدہ هوجاوي
 اعمال کي شامتون سي پوست کھينجي جاوينگي اب گمراهي سي اس دنيا کي
 زندگي کو آخرت پر ترجيح ديتي هو حکم الهي سي بهاگ کر کہیں ٹھکانا اور
 مُخلصي نہيں هي اگر رهاڻي چاهتي هو تو صلوة و دُعا مين مشغول هو شايد الله
 تعاليٰ رحم کرکي بلا سي محفوظ رکھي

ابابيل هوا مين سير کرني والي يہ هي که اُڙي مين سُيڪٽ پاڻن چھوڻي بازو بڙي
 بيشتر آدميون کي گھرون مين رھتي اور وھان اپني بچون کو پرورش کرتي هي
 هميشہ صبح و شام دُعا و استغفار پڙھتي هي سفر مين بہت دور نکل جاتي هي

کريگا فائده اُسکا عاقبت مين پاويگا اگر کوئي عمل بد کريگا گھاس پهوس کي مانند
 آتش دوزخ مين جليگا ياد کرو اُس دن کو که خدا کافرون کو مومنون سي جدا
 کرکي جهنم کي آگ مين ڏاليجا. اور مومنون کو بهشت مين پنڀاويگا بلبل
 حكايت کري والي به شاخ درخت پر بيٺهي هئي هي جهولاسا جسم اُڙي مين جلد
 رُخساري سُفيد ڏاهني بائين هروقت مُتوجّه رهي هي نهايت فصاحت و خوش
 الحالي سي نغمه پروازي کري اور باغون مين انسانون کي ساٿه گرم صحبت رهي
 هي بلکه اُنکي گهرون مين جاکر همکلام هوتي هي جسوقت که وي ياد الهي سي
 غافل هوکر لهو و لعب مين مشغول هوتي هيڻ وعظ و نصيحت سي ڪهتي هي
 سُبڪان الله ڪتني غافل هو که اس چند روز کي زندگي پر فريفته هوکر حق کي ياد
 سي غفلت کري هو اُسکي ڏکڻ مين ڪيون نهين مشغول هوتي به نهين ڄاڻتي
 هو که تُم سب مرن کي واسطي پيدا هوي هو بوسيده هوني کي لٽي پرورش هوي
 فنا هوني کي واسطي جمع هوي هو به گهر خراب هوني کي واسطي بڻائي هو ڪب
 تڪ اس دنيا کي نعمت پر فريفته هوکر لهو و لعب مين مصروف رهوگي آخر ڪل
 مر جاوگي مٽي مين دفن هوگي اب بهي هوشيار هو نهين ڄاڻتي هو که الله تعاليٰ
 ني اصحاب فيل کي ساٿه ڪيا ڪيا ابره جو سردار اُس گروه کا ٿا چاهتا ٿا که مکر
 و غدر سي خانه خدا کو مُنهدم کري بهت سي لوگون کو هاتهيون پر بٽهلاکر مُتوجّه

سي فائده بيان ڪرڻي هيئن اُسي بهي مڃهي محفوظ رکھ ڪه اِس مين ميرِي زندگي
نهيڻ هي ياد ڪرڻا هون مين هميشه خدا ڪڻين صبح کي وقت نڌاي حق ڪرڻا
هون ڪه سب آدمي سڻين اور نيڪ نصيحت پرمعمل ڪرين

ڪموتري هدايت ڪرڻي والا بهه هي ڪه نامه ليڪر دور دور شهرن کي سير ڪرڻا هي اور
ڪي بهي اُڙي وقت نهايت افسوس سي بهه ڪهڻا هي وحشت هي بهانيون کي جدائي
سي اور اشتياق هي دوستون کي ملاقات ڪا يا الله هدايت ڪر مڃهي وطن کي طرف
ڪه دوستون کي ملاقات سي خوشي حاصل هو اور سُرخاب بهه هي جسطرح ڪه
خطيب منبر پر چڙهڻا هي اسطرح بهه بهي دو بهر کي وقت هوا مين بلند هوڪر
زراعت کي انبارون پر جاڪر انواع و اقسام کي نغمي نپت خوش آوازي سي ڪرڻا
هي اور اپني خطبي مين بهه ڪهڻا هي ڪهان هيئن وي ارباب تجارت اور اهل
زراعت ڪه ايڪ دانہ بوني مين خدا کي رحمت سي بهت سي منفعت اُلهائي
تهي اي صاحبو خدا کي خوف سي عبرت ڪرو موت ڪو ياد ڪرکي مرنِي کي قبل
اُسکي عبادت ڪا حق بجالو اور اُسکي بندون کي ساڻه نيڪي اور احسان ڪرو بخل
کي باعِث بهه خيال جي مين نه لاو ڪه آڄ هماري بهان ڪوئي فقير محتاج نه آوي
اسواسطي ڪه جو آڄ کي دن نيڪي ڪا درخت بلهلاويگا ڪل اُس ڪا پهل اور مزه
اُلهايگا بهه دنيا آخرت کي ڪهيتي هي جو ڪه اسمين نيڪ عمل کي زراعت

پوشيده سي واقف هي ڇهڙوڪر آفتاب ڪو ڪه ٻه بهي اُسڪي نور ڪا ايڪ ڌڙهه هي
 خدا ڄاڻي هيڻ حالانڪه قابل پرسش ڪي اُس واحد حقيقي ڪي سوا ڪوئي نهين هي
 مرغ اڏان ڪهني والا ٻه هي ڪه تاج سر پر رکهي هئي ديوار پر ڪهڙا هي آنڪهي سرخ
 بازو پھلائي هئي دم اُلهي هئي نهايت غيور اور سخي هميشه تڪيرو تهليل مين
 رهتا هي نماز ڪي وقت پهچاندا اور همسايونڪو ياد دلانا اور نصيحت ڪرڻا هي
 صبح ڪي وقت اپني اڏان مين ٻه ڪهتا هي اي همسائي ڪي رهندي والو ياد ڪرو الله
 ڪنهن بهت دير سي سوتي هو موت اور خرابي ڪو نهين ياد ڪرڻي دوزخ ڪي آگ
 سي خوف نهين ڪرڻي بهشت ڪي مشتاق نهين هوندي الله ڪي نعمتون ڪا شڪر نهين
 ڪرڻي ياد ڪرو اُس شخص ڪو ڪه سب لذتون ڪو نيست و نابود ڪريگا عاقبت ڪي
 راه ڪا توشه طيار ڪرو اگر چاهتي هو ڪه آتش دوزخ سي محفوظ رهو تو عبادت و
 پرهيزگاري ڪرو اور تيمر نڌا ڪرڻي والا ٻه ٿيلي پر ڪهڙا هوا هي رخساري سفيد بازو
 ابلق رُڪوع اور سجدون ڪي ڪثرت سي خميده قامت هورها هي نڌا ڪي وقت
 غافلون ڪو ياد دلانا اور بشارت ديتا هي بعد اُسڪي ٻه ڪهتا هي شڪر ڪرو الله ڪي
 نعمتون ڪا ڪه نعمت زياده هو اور خدا پر بدگمانِي نڪرو اور اڪثر مناجات مين
 خدا سي ٻه دعا مانگتا هي يا الله پناه مين رکھ مجھي شڪاري جانوروں اور گيدڙون
 اور آدميون ڪي بدِي سي اور ظليم جو ميري گوشت ڪهانيڪي واسطي مريضون

ڪيڪ سُرخاب ابايل ڪو ڪلنگ سنگخواره ڪُنڇسڪ فاخته قُمرِي ممولو بڻا بگله مَرغايي
 هزار داستان شُتر مُرغ وغيره يي سب حاضر هين شاه مُرغ ني طاوُس سي ڪها ڪه
 ايڪ ايڪ ڪو مَجهي دِڪهاوي ڪه مين دِڪهون اور هرايڪ ڪي خصلت و صفت معلوم
 ڪرون ڪه اِس ڪام ڪي واسطي ڪون لائق هي

طاوُس ني ڪها هدهد جاسوس مُصاحبِ سُلیمان ابن داؤد ڪا ٻه هي ڪه لباس رنگ
 برنگ ڪي پهنِي هُئي بيٺا هي وقت بولني ڪي اِس طرح جُھڪتا هي ڪه گويا رُڪوع اور
 سجدہ ڪرڻا هي نيڪي ڪي واسطي حُڪم ڪرڻا اور بدي ڪو منع ڪرڻا هي اُسي ني
 سُلیمان ابن داؤد ڪو شهر سبا ڪي خبر پُهاڻي اور ٻه ڪها ڪه مين ني جو عجائب و
 غرائب جهان ڪي دِڪهي هين وي آپ ني بهي نهين دِڪهي چُناڇه شهر سبا سي
 ايڪ خبر لايا هون آپ ڪي واسطي ڪه هرگز جهوڻه ڪا اُس مين دخل نهين وهان
 ايڪ رنڌي هي ڪه جسڪي جاه و حشم ڪي بيان مين زبان قاصر هي سلطنت اُس
 مُلڪ ڪي اُسڪي اختيار مين هي اور ايڪ تخت نهايت بڙا هي ڪه اُسپر بيٺي هي
 غرض تمام جهان ڪي نعمتين اُسڪي بهان موجود هين ڪي چيز ڪي ڪمي نهين مگر
 وه اور اُسڪي قوم ڪي لوڪ سخت گُمره هين خُدا ڪو نهين مانتي آفتاب ڪا سجدہ
 ڪرتي هين شيطان ني از بسڪه اُن لوگون ڪو گُمره ڪيا هي ضلالت ڪو عين عبادت
 جانتي هين خالقِ ڪريم جسني پيدا ڪيا زمين و آسمان و عرش اور تمام ظاهر و

و خراب هين بعد اُسکي شيرني گيدڙ سي ڪها ڪه تو اب رخصت هو وهان جنون
کي پادشاه کي روبرو جاڪر جس بانت کي واسطي مقرر هوا هي اُسکا سراجام ڪر

فصل ۱۱

فصل دوسري قاصد کي بيان مين

دوسري قاصد ني جس گهڙي طايترون کي پادشاه شاه مرغ کي پاس جاڪر احوال ظاهر
ڪيا اُسي ماجرا حيوانون ڪا سنڪر حڪم ڪيا ڪه سب طايتر آنڪر حاضر هون چنانچه
انواع و اقسام کي طايتر جنگلي پهاري درياي نهايت ڪثرت سي ڪه جنڪا شمار خدا
کي سوا ڪوئي نچائي بهوجب حڪم کي آڪر جمع هوئي شاه مرغ ني اُسي ڪها ڪه
اُسي دعويٰ ڪرتي هين ڪه سب حيوانات هماري غلام اور هم اُنکي مالڪ هين
اسواسطي بهست حيوان جنون کي پادشاه کي سامهني انسانون سي مُناظره ڪرتي هين
بعد اُسکي طاؤس وزير سي ڪها ڪه طايترون مين ڪون گويا و فصيح زياده هي ڪه وهان
بهيجتي کي لائق هو اور انسانون سي جاڪر مُناظره ڪري طاؤس ني ڪها يهان طايترون
کي جماعت حاضر هي جسڪو فرمائي وهان جاري شاه مرغ ني ڪها مڃي سب
ڪا نام بتلا دي ڪه مين انهن پهچانون طاؤس ني ڪها هدهد مرغ ڪيوتر تير بلبل

فساد و نقصان نهين هي ته اُنکي فوج کي مددگار جدا هوکر دشمن سي جا ملين اسواسطي ته پي جاڪر اُسکو اوقاتِ غفلت اور تمام نيڪت و بد اور ساري بهيد سي اطلاع ڪرڻي اور هرايڪت امر سي اُسي آگاه ڪرکي راهين پوشيده اور بهت سي مڪر بنلا ديويڻگي به سب پادشاهون کي واسطي اور فوج کي لئي نهايت فساد عظيم هي خدا اُن ٻلي اور ڪُتُون ميان ڪهي برکت نڪري ريجهه تي ڪها جو ڪجهه پادشاه تي چاهه خدا تي وهي ڪُتُون کي سانته ڪيا اور پادشاه کي دعا قبول کي اُنکي نسل سي خير و برکت اُٿاڪر بکريون کو ڏي پادشاه تي ڪها بهه ڪيونڪر هي اُسي بيان ڪر ريجهه تي ڪها اسواسطي ته جتي کي وقت نهايت شدت و سختت سي آلهه بس بچي اور ڪهي اُسي بهي زياده جنتي هي مگر ڪهي ڪسي تي بستتي يا جنگل ميان ڪُتُون کا بهت سا غول نديڪها حالانڪه اُنهن کوئي ڏيجه نهين ڪرتا اور بکريان باوجود اسکي ته تمام سال ميان ايڪ يا دو بچي جنتي هين اور هميشه ڏيجه هوتي هين پهر بهي گلي کي گلي جنگلون اور بستيون ميان نظر آتي هين ته شمار نهين هو سکتا اسکا سبب بهه هي ته ڪتي اور ٻلي کي بچون کو ڪهاڻي کي باعث بهت سي آفتين پهنچتي هين اور ڪهاڻي کي اختلاف کي سبب وي امراضِ مختلفه ته ڪسي ڌرند کو نهين هوتي اُنهن هوتي هين اور اپني بدتي اور آدميون کي ايذا کي باعث زندگي بهي اُنکي اور اُنکي اولاد کي ڪم هوتي هي اسواسطي دليل

اُنسي جا ملي هين اور درندون کي گرفتاري کي واسطي اُنکي مدد اور اعانت
کرتي هين

پادشاه ني پوچها که کتي کس وقت سي انسانون سي مانوس هوئي هين رچھ ني
کها جس وقت سي بني قابيل بني هابيل پر غالب آئي پادشاه ني کها يه احوال
کيونکر هي اُسي بيان کر رچھ ني کها جس گھڙي قابيل ني اپني بهائي کو جسکا نام
هابيل تها قتل کيا بني هابيل ني بني قابيل سي قصاص چاها اور اُنسي لڙائي کي
آخر بني قابيل غالب آئي شکست ديکر تمام مال اُنکا لوٽ ليا اور مواشي بيل
اونٺ گدهي خچر سب لوٽکر بهت مالدار هوگي آپس مين دعوتين کين طرح
طرح کي کھائي پکوائي حيوانون کو ذبح کرکي کلي پائي اُنکي جابجا اپني هرايڪ
شهر اور گانون کي گرد بگرد پھنکوائي بلي اور کُتون ني جو يه گوشت کي کثرت
اور کھائي پيني کي وسعت ديکھي اپني ابنائي جنس کو چھوٽر رغبت سي اُنکي
بستيون مين آي اور معين و مدد گار هوئي آج تڪ اُنسي ملي جلي رھتي هين

شير ني جب يه قصه سنا نهايت متاسف هوا رچھ ني پادشاه سي پوچها که بلي
اور کُتون ني جو اپني ابنائي جنس سي مفارقت کي آپ کو اسکا افسوس کيا هي
شير ني کها مجھي اُنکي جانیکا کچھ افسوس نهين مگر تاسف اس بات کا هي که
حکيمون ني کها هي پادشاهونکي واسطي انتظام و بندوبست مين اُسي زياده کوئي

اُسکي طرف داري کي واسطي مسلک امانت و هدايت سي متزلزل هوکر چاهُ
 خيانت و ضلالت مين سر کي بهل گري دوسري شهر مين کسي نوع سي اگر فراغت
 حاصل هو اُسکي واسطي ره نجاوي جلد پيري اور اپني مالک کو جو کچه سنا اور
 ديکها هو اُسي آکر اطلاع کري جيسا که حق نصيحت و امانت کا مالک سي چاهي
 بجلاوي کسي خوف کي سبب احکام فاصدي مين کوئي دقيقه فرو گذاشت نکرې
 کيونکه قاصد پر سب پيغام پهناچانا واجب هي

بعد اُسکي چيتي سي کہا که تيري نزديک اس گروه مين کون ايسا هي که اس امر
 کي لياقت رکھتا هو چيتي ني کہا اس کام کي واسطي سواي گيدڙ کي کوئي بهتر
 نهين هي شير ني گيدڙ سي کہا چيتي ني جو تيري واسطي تجويز کيا هي تو اس
 مين کيا کھتا هي گيدڙ ني کہا چيتا سچ کھتا هي خدا اُسکو جزاي نيک ديوي اور
 مراد کو پهناچاوي پادشاه ني کہا که تو اگر وهان جا کر اپني ابناي جنس کي طرف
 سي مُناظره کري جس وقت وهان سي مُراجعت کريگا سرفراز هوگا اور انعام پايوگا
 گيدڙ ني کہا مين پادشاه کي تابع هون ليکن وهان ابناي جنس ميري بهت دشمن
 هين اُسکي کيا تدبير کرون پادشاه ني پوچها وي کون هين گيدڙ ني کہا کتي ميري
 ساتھ نيک دشمني رکھتي هين پادشاه کو کيا معلوم نهين هي که وي آدميون سي
 نهايت مانوس و مالوف هو رهي هين درندون کي پکڙي کي لئي اُنکي مدد کرتي

خصلتين شيطاني اختيار کي هين شب و روز مڪاري و مجادلي مين اور ايڪ دوسري کي غيبت و بددي مين رهتا هي. اسي طرح خاتمون اور پادشاهون تي بيي طريقي عدالت و انصاف سي مڪرِف هوڪر ظلم و بدعت کي راه اختيار کي هي پادشاه تي کها تو سمج کها هي مگر چاهي کي پادشاه کا قاصد فاضل و بزرگ هو حق سي نه پوري پس کون ايسا هي کي وهان بهيجا چاهي کي قاصد کي سب خصلتين اُس مين هووين اس جماعت مين کوئي ايسا نهين کي وهان جائي کي لائق هو

فصل ۱۰

فصل قاصد کي بيان مين

چيئي تي شير سي پوچها کي وي کون سي خصلتين هين کي قاصد مين چاهين انهن بيان کيجئي. پادشاه تي کها قاصد چاهي کي مردِ عاقل و خوش بيان هو جس بات کو سني فراموش نڪري بخوبي ياد رکهي رازِ دل کسي سي نکهي امانت و اقرار کا حق جيسا چاهي بجالوي زياده گو نهو کسي بات مين اپني طرف سي فتولي نڪري جتنا اسي کي ديا هي اتناهي کي جس بات مين بهيجني والي کي بهترِ بر هو اُس مين کوشش و جان فشاني کري اگر طرفِ ثاني کجه طمع ديوي ايسا نهو کي

شفقت و مهرباني ڪرتي هين جس مين صلاح و فلاح رعايا ڪي هو اسي مين
مصروف رهي اور رعيت ڪو لازم هي ڪه بهر صورت پادشاه ڪي اطاعت و
خدمتگاري و جانفشاني مين حاضر رهي اور جو هنر اور صنعت ڪه آپ ڄاڻي
هو پادشاه ڪو بتلا ديوي اور عيب و هنر پر اسي اطلاع ڪري خدمت گذاري ڪا
حق جيسا چاهي بچا لوي اور اپني احتياج ڪو پادشاه سي ظاهر ڪري اسي مدد
اور اعانت چاهي شيري ڪها تو سچ ڪها هي اب اس مقدمي مين ڪيا صلاح
ديتا هي چيتي ٿي ڪها هميشه ستاره اقبال ڪا روشن و منور اور پادشاه سدا منصور
و مظفر رهي اگروهان قوت و غلبي اور شجاعت و حسد ڪا ڪام هو اُسڪي واسطي
مين هون مڃي آپ رخصت ڪيڃي ڪه وهان ڄاڪر بخوبي اُسڪا سرانجام ڪرون
پادشاه ٿي ڪها ان ڪامون مين وهان ڪوئي بهي نهين هي بي سب خصلتين آدميون
ڪي پادشاهون اور اميرون ڪي فوج ڪي واسطي چاهي ان امرون ڪي لائين وهي هين
اسواسطي ڪه اگرحه ظاهر مين صورت و شڪل اُنڪي مانند فرشتون ڪي هي مگر
سيرتين اُنڪي مثل سباع و بهائم ڪي هين ليڪن جو ڪه علما و فقها اور صاحب تميز
هين اخلاق و اوصاف اُنڪي مانند فرشتون ڪي هين وهان بهيڃي ڪي واسطي ڪون
ايسا هي ڪه ڄاڪر حيوانون ڪي طرف سي مناظره ڪري چيتي ٿي ڪها سچ هي ليڪن
اب آدميون ڪي علما و فقها ٿي ٻيه طريق جي اخلاق ملڪي ڪهتي هين ڇهون ڪر

بيٺڙي طرح طرح کي بندر نيولي غرض ته انواع و اقسام کي جانور گوشت، کٺاڻي والي
 اور چنگل مارڻي هاري خدمت مڻن حاضر هوئي پادشاه تي جو کجهه قاصد کي زباني
 سنا تها اُسي بيان ڪيا اور فرمايا ته تُم مڻن کون ايسا هي ته وهان جاگر حيوانون
 کا شريڪت هوي جسوقت وهان جاوي اور دليل و حجت سي غالب آوي اسوقت
 جو کجهه مڻجه سي طلب ڪريگا مڻن اُسي دونگا اور بزرگي بخشونگا سب درند
 به سکر ايڪ گهڙي اس فڪر مڻن مٽايل هوئي ته اس ڪام کي لائق کوئي هي يا
 نهين چيتا جو وزير تها اُسي شير سي عرض ڪيا ته تو همارا پادشاه و سردار هي
 اور هم تيري تابع و رعيت هي پادشاه کو چاهي ته هرايڪت امر مڻن بصلاح و
 تدبير اور دانشمندون سي مشوره ڪري حڪم ڪري اور رعيت کو چاهي ته پادشاه کا
 حڪم گوش دل سي سني اور هرايڪت بات مڻن اُسي اطاعت ڪري اسواسطي ته
 پادشاه همڙه سر کي اور رعيت بجاي اعضا کي هي جب ته پادشاه و رعيت
 اپني اپني طور طريق پر رهين سب اُمور درست اور ملڪ مڻن بندوبست رهتا
 هي پادشاه تي چيتي سي پوچها وي کون سي خصلتن هي ته پادشاه و رعيت
 پر واجب هي ته انهن بيان ڪر

چيتي تي ڪها پادشاه کو چاهي ته عادل و شجاع و دانشمند هو هرايڪت امر
 مڻن تامل ڪري رعيت پر اسطرح مهرباني و شفقت ڪري جسطرح اولاد پر ماباپ

اور هم اُنکي مالڪ هين شير في پوڇها که انسان کس چيز سي فخر ڪرتي هين اگر زور قوت شجاعت دليري حمليه کرنا کودنا پھاندنا چنگل مارنا لڙنا بھڙنا انھين کسي چيز سي فخر ڪرتي هون مھين ابھي اپني فوج کو روانه ڪرون که وھان جاگر ايڪڙ حملي مھين انھين متفرق اور پراگندھ ڪر ديوي قاصد في ڪھا بعضي اُن خصلتون سي بھي فخر ڪرتي ساڻھ اسڪي بھت سي عمل اور صنعتين اور حيله و مکر ڏھال تلوار برچھي نیزه پيش قبض چھري تير ڪمان اور بھت سي ھٿيار بنا جاتي هين درندون کي چنگل اور دانتون کي واسطي بدن کوزره بکتر چلته نمد خود سي چھپائي هين که اُنکي دانت اور چنگل ھرگز بدن مھين اثر نڪرين درندون وحشيون کي پکڙي کي لٽي بھت سي مکر و حيلي ڪرتي هين جال اور پھندي بناتي هين خندقين اور کوئي اور غار ڪھوڊڪر منھ اُنکي مٿي اور گھاس سي الڳ بند ڪرتي هين جسوقت حيوان نادانستہ انھين جاگر ڪرتي هين پور وھان سي نڪلنا محال ھوتا ليکن جنون کي پادشاھ کي سامھني ان خصلتون کا ڪجهہ ذڪر نھين ھي وھان فصاحت بيان اور جودت زبان غلبہ عقل و تميز ان سب چيزون کي واسطي دليلين اور حجتين بيان ھوتي هين

جسوقت پادشاھ في قاصد کي زباني بنا ايڪڙ گھڙي متفكر ھوگر حڪم ڪيا که ھان سب درند ھماري فوج کي آوين بموجب حڪم کي قسم قسم کي درندي شير

حيوانون تي ڪها بس ٻيهي صلاح هي چُناڻجه ڇهه قاصد جو نهايت مُعتبر ٿي هرايڪ طرف پهچڻي کي واسطي تجويز هوڻي اُنميين سي ايڪڻ درندون کي لڻي دوسرا پرندون کي واسطي تيسرا شڪاري جانورون کي واسطي چوتها حشرات الارض يعني ڪچوي بير بهوڻي وغيره کي واسطي پانچوان هوام يعني ڪيڙي مڪوڙي سانڍ بچيو کي واسطي ڇهڻها درياڻي جانورون کي واسطي مقرر ڪرکي هرايڪ طرف روانه ڪيا

فصل ۹

فصل پهلي قاصد کي احوال ميين

پهلي قاصد تي جس گهڙي درندون کي پادشاه ابولخارث يعني شير کي پاس جاگر ڪها ڪه آدميون اور حيوانون ميين جنون کي پادشاه کي سامهني مُناظره هورها هي حيوانون ني قاصدون کو سب حيوانات کي طرف روانه ڪيا هي ڪه آکر اُنکي مدد ڪرين مُجهڪو بهي آپ کي خدمت ميين پهچاهي ايڪ سردار اپني فوج سي ميري سانته ڪر ديچئي ڪه وهان چلڪراپني اڀاي جنس کا شريڪ هروي جسوقت اُسکي نوبت آوي انسانون سي مُناظره ڪري پادشاه تي قاصد سي پوچها ڪه انسان حيوانون سي ڪيا دعويٰ ڪرتي هين اُسني ڪها ڪه وي ڪهتي هين ڪه سب حيوان هماري غلام

ديوي آڄ توهه پر ڪجهه مهربان هوا هي مگر بادشاهه ڪو لازم نهين هي ڪه بغير سني
 دليل و حجت ڪي حڪم ڪري اور دليل و حجت فصاحت بيان اور طلاقت زبان
 سي ثابت هوتي هي چنانچه پيغمبري فرمايا هي تُم جو خصوصيت ڪرتي هوني
 ميري پاس آتي هو اور ايڪ دوسري سي دليل و حجت مين هوشيار زياده هي
 اُسڪي واسطي مين حڪم ڪرنا هون پس اگر نادانسته ايڪ ڪا حق دوسري ڪي طرف
 جاري چاهئي ڪه وه نديوي اگر ليويگا تو اُسڪي واسطي نار جهنم مقرر ڪرونگا انسان
 بهي فصاحت بيان اور جودت زبان همسي زياده رڪهتي مين همڪو خوف هي اسڪا
 ڪه اُنڪي چرب زباني سي دليل و حجت مين هم هار جاوين اور وي غالب رهين
 تمهاري نزديڪ اُسڪي ڪيا تدبير هي اس مين خوب سا تامل ڪيا چاهئي سب ملڪ
 جو تامل و فڪر ڪرڻي تو ايڪ نه ايڪ بات اچي نڪل هي آويگي
 ايڪ ئي ڪها ميري نزديڪ يه صلاح هي ڪه قاصدون ڪو سب حيوانون ڪي پاس
 پهچ ڪر اپنا احوال ظاهر ڪرين اور انهن ڪها پهچين ڪه اپني وڪيائون اور خطيمون ڪو
 هماري يهان روانه ڪرين ڪه وي سب يهان آڪر هماري مددگار هووين ڪيونڪه هرايڪ
 جنس مين ايڪ بزرگي اور عقل و فصاحت هي ڪه دوسري مين نهين هي جب
 ڪه بهت سي يارو مددگار جمع هووينگي ايڪ صورت مخلصي اور فلاح ڪي هو
 جاريگي اور مدد اُسي الله سي هي وه جيڪي مدد چاهتا هي ڪرنا هي سب

نه لایسُو اِگر تخفیف و احسان کُرنِی پر راضی هو تو مُضایقہ نہین اِس واسطی کہ پی حیوان بھی جاندار هین همارا تُمہارا سا گوشت پوست رکھتی هین اُنکو بھی زیادہ تکلیف سی ایذا پہنچتی هی تُمہنی کوئی نیکی ایسی نہین کی تھی کہ جس کی سبب یہ جزا ملی کہ خُدا نی اِن حیوانون کو تُمہاری تابع کیا اور نہ انہون نی کوئی گُناہ ایسا کیا تھا کہ اُسکی سبب خُدا نی یہ سزا دی کہ اِس عذاب میں گرفتار ہوئی وہ مالک هی جو چاہتا هی سو کرتا هی اُسکی حُکم کا کوئی پھرنی والا نہین هی

فصل ۸

فصل حیوان کی مشوری میں

پادشاہ جس وقت مجلس سی اُٹھا اور سب رُخصت ہوکر اپنی اپنی مکانون میں گئی بہایم بھی جمع ہوکر آپس میں صلاح و مشوری کُرنی لگی ایک نی کہا کہ آج جو مناظرہ ہماری اور دُشمنون کی بیچ هوا سب سنا تُمہنی اور قضیہ هنوز فیصل نہ هوا اب تُمہاری نزدیک کیا صلاح هی ایک نی کہا کہ صُبح کو ہم جاکر پادشاہ کی آگی روینگی اور اُنکی ظلم کا شکوہ کُرنیگی شاید پادشاہ رحم کرکی قید سی چُہترا

اعرابي ۾ ڪها هم اسڪا جواب ۾ ڏيويونگي ته ڪاغذ شرعي هماري پاس تي سب
طوٽا ۾ مين ڏوب گئي اور قاضي اگر ڪهي ته تڻ اس بات پر قسم ڪهاو ته ٻي هماري
غلام هين اسوقت هم ڪهينگي ته قسم منڪرسي چاهين اور هم مدعي هين ايڪ
ٽي ڪها اگر قاضي حيوانون سي قسم ليوي اور وي قسم ڪها ڪهين ته هم اُنڪي غلام
نهين هين اسوقت ڪيا تدبير ڪي جاويگي دوسري ٽي جواب ڏيا ته هم ٻي ڪهينگي
ته حيوانون ٽي جهوڻي قسم ڪها ٽي هماري پاس بهت سي دلائل هين ته اس دعوي
پر دلالت ڪري هين ايڪ ٽي ڪها اگر قاضي حڪم ڪري ته انهن بيچين اور قيمت
ليوين اسوقت ڪيا ڪرو آبادي ڪي جو رهنبي والي ته ٽي انهن ٽي ڪها ته هم بيچڪر
تيمت لي ليويونگي اور جو جنگل و ويران ڪي باشندي ته ٽي عرب اور ترڪ
وغيره انهن ٽي ڪها ٻي نهين هوگا اگر هم اسپر عمل ڪرين ته هلاڪ هو جاويونگي اسڪا
ڏڪر نڪرو جو ته اُنڪي بيچني پر راضي هوئي ته ٽي انهن ٽي ڪها اسمين خلل ڪيا هي
انهن ٽي اسڪا جواب ڏيا ته اگر حيوانون ڪو هم بيچين ته نهايت تڪليف اُٿارين
دوده پيدا ڪرشت ڪهانا ڪهال بال سي لباس بنانا اسڪي سوا اور مصارف مين لانا ٻي
فايدي سب جاتي رهينگي اس زندگي سي موت بهلي هي ٻي تڪليف آبادي
ڪي رهنبي والون پر بهي هوويونگي وي بهي اُن حيوانون سي بهت سي احتياج رڪهي
هين هرگز اُنڪي بيچني اور آزاد ڪري ڪا اراده نه ڪيجو بلڪه اسڪا خيال بهي جي مين

هي ڪه رعايا پر عدل و انصاف اور ضعيفون کي مدد اور اعانت ڪرين ظالمون ڪو
اپني ملڪ سي نڪال ڪر خلق مٿن احڪام شريعت کي جاري ڪرين ڪيونڪه روز
قيامت ڪو پُرسش انهن سي هوندي اڳي ايڪ نڀا اڪر پادشاه قاضي سي هماري
انفصال کي لڀي ڪهي تو قاضي ٽين حڪمون مٿن ايڪ حڪم ڪريگا اسوقت ڪيا ڪيا
چاهي سب نڀا ڪه قاضي نايب نڀي اور پادشاه نڀهان دين هي انکي حڪم
سي ڪس طرح پهر نهن سگهي ايڪ نڀا اڪر قاضي حڪم ڪري ڪه حيوانون ڪو
آزاد ڪرو اور جهوڙو تو ڪيا ڪرو ڪي دوسري نڀا ڪه ڪي جواب ديني ڪه هم انکي
مالڪ موروثي هين اور پي هماري جد و ابا کي وقت سي غلامي مٿن چلي آئي
هين همين اختيار هي چاهين انهن جهوڙن اور آزاد ڪرين اور چاهين نچوڙن
پهر ايڪ نڀا اڪر قاضي ڪهي ڪه شرعي کاغذ يا گواهون سي ثابت ڪرو ڪه پي
هماري غلام موروثي هين ايڪ نڀا اڪر جواب ڏيا ڪه هم اپني دوستون ڪو جو
عادل هين لاڪر گواه گذرانينگي اُسن ڪا اڪر قاضي ڪهي ڪه آدميون کي گواهي
معتبر نهن هي اسواسطي ڪه پي سب حيوانون کي دشمن هين اور دشمنون کي
گواهي شرع مٿن نهن ڄاڻي يا ڪهي ڪه بيع نامه اور سرخط ڪهان هي اڪر
سڄي هو تو اُسي لاڪر حاضر ڪرو اسوقت ڪيا تدبير کي ڄاوي

بهر بات سُتي هي سب چڻي هورهي ڪي نڀا ڪي ڪجهه جواب نه ڏيا مگر ايڪ

پوڇڻا وٺ ڪيا هي ڪها ڪه قاضي مُفتي ڪي حُڪم ڪا ٻڌا ڏڙ هي سب ٽي ڪها يه مر
 ٻي سهل هي اُنهنن ٻي ڪچھ. رشوت ڊيڪر راضي ڪرينگي آخروي ٻي هماري مرعي
 ڪي موافق ڪچھ حيلي شرعي ڪر ڪي حُڪم ڪرينگي ليڪن صاحب العزيمت مردِ عاقل
 اور دين دار هي ڪسيڪي طرف ڌاري نڪريگا احياناً پادشاه ٽي اُسي مشوره ڪيا تو خوف
 هي ڪه مبادا هماري غلامون ڪي سعي پادشاه سي ڪر ڪي هماري هاتهن سي نڪال
 ديوي

ايڪ ٽي ڪها تو سچ ڪها هي ليڪن پادشاه ٽي اڱر حڪيمون سي مشوره ڪيا تو اُنڪي
 رائيُن آپس مين مُختلف هين ايڪ ڊوسري ڪي مُخالِف ڪهنگا ڪوئي بات منقح نهين
 هوني ڪي ايڪ ٽي ڪها اڱر پادشاه قاضيون اور مُفتيون سي مشوره ڪري تو ٻي هماري
 حق مين ڪيا ڪهينگي ڊوسري ٽي ڪها عالمون ڪا فتوا ان تين صورتون سي خالي نهين
 يا حُڪم ڪرينگي ڪه حيوانون ڪو آزاد ڪرين يا ڪهينگي اُنهنن ٻيچ ڪر قيمت ليوين يا
 ڪهينگي ڪه اُنڪو زياده تڪليف نديوين تخفيف اور احسان ڪرين شرع مين ٻي ٽي
 صورتين هين ايڪ ٽي ڪها اڱر پادشاه وزير سي مشوره ڪري معلوم نهين ڪه وزير
 ڪيا صلاح ديوي ڊوسري ٽي ڪها مين جانتاهون يه ڪهنگا ڪه ان حيوانون ٽي هماري
 مُلڪ مين آڪر پناه لي هي اور مظلوم هين اُنڪي مدد پادشاه پر لازم هي اسواسطي
 ڪه سلاطين خليفه خدا ڪهلائي هين الله تعاليٰ ٽي اُنڪو اس لئي روي زمين پر مُسلط ڪيا

فصل ۷

په فصل انسانون کي مشوري مين

پادشاه پهان اپني وزير اور اعيان و ارکان سي خلوت مين مشورت کرنا تھا انسان بهي وهان اپني مکان مين ستر آدمي جدي جدي شهرون کي رهنی والي مجمع هوکر آپس مين صلاحين کر رهي تهی جسکي خيال مين جو گذرنا کهتا ايک ني کہا که هماری اور غلامون کي درميان جو کچه کلمه کلام آج هوا تم سب ني سنا اور قصه هنوز فيصل نهوا کچه تمهين معلوم هوتا هي که پادشاه ني هماری حق مين کیا تهرابا هي سب ني کہا همين کیا معلوم مگر اتنا جانتی هين که پادشاه اسي فکر مين گهرا رها هي شاید کل باهر نه نکلي دوسري ني کہا که مين په جانتا هون که کل وزير سي خلوت مين هماری مقدمي کا مشوره کری کسي ني کہا حکيمون اور عالمون کو جمع کرکي کل مصلحت کریگا کوئي بولا په نهين معلوم که حکما هماری حق مين کیا صلاح ديويں پر په جانتی هين که پادشاه همسي موافق هي اور هماری سانه اعتقاد نيک رکھتا هي ايک ني کہا وزير کا خوف هي ايسا نهو که همسي پور جاري اور هماری حق مين ظلم کری دوسري ني کہا په امر سهل هي وزير کو کچه تحفه تحايف ديکر اپني طرف کر ليوينگي مگر ايک خطره هي سب ني

طرح فيصل کيچئي اور راضي ڪرڪي اپني مُلڪَ سي رخصت ڪيچئي حڪيم ڦي ڪها مصلحت نيڪ بعد تامل ڪي معلوم هوتي هي جلدي مين ڪچه نهين هو سڪتا ميري نزديڪ اب يهه صلاح هي ڪه پادشاه صبح ڪو بارِ عام مين بيٺهي اور اُن سبڪو بلواڪر هرايڪ ڪي دليل و حجت سني بعد اُسڪي جو صلاح و مناسب وقت جاني حڪم ڪري صاحب العزيمت ڦي ڪها ڪه اِنسان نهايت فصيح و بليغ هين اور يي حيوان اس مين عاجز ڪچه بول نهين سڪتي اِگر اُنڪي چرب زباني سي هارگني اور ڪچه جواب نه ڏي سڪي تو اِنڪو اُنهين ڪي حوالي ڪيچئي گا ڪه هميشه تڪليف اور عذاب مين رڪين حڪيم ڦي ڪها يي اُنڪي قيد مين صبر و سُڪونت ڪرين زمانه هميشه برابر نهين گذرتا آخر خدا مُخلصي ڪر ڏيوگا جس طرح بني اسرائيل ڪو فرعون ڪي عذاب سي نجات بخشي اور آلِ داود ڪو بحدنصر ڪي ظلم سي مُخلصي ڏي آلِ حمير ڪو آلِ تبع ڪي عذاب سي رهاڻي بخشي آلِ سامان اور آلِ عدنان ڪو آلِ يونان اور آلِ اردشير ڪي ظلم سي نجات ڏي يهه زمانه ڪسي پريڪمان نهين گذرتا مانند دايره چرخ ڪي هميشه اس عالم موجودات پر بموجب احڪام الهي ڪي پهرتا هي هزار برس مين ايڪٽ مرتبه يا باره هزار برس مين يا چهٽيس هزار برس مين يا تين سي سائيه هزار برس مين يا ايڪٽ ڏين مين جو ٽچاس هزار برس ڪي برابر هو ايڪٽ مرتبه پهرتا هي سچ هي ڪه نيرنگي اس زمانه بوقلمون ڪي ڪسي ڪو

جس گھڑی حضرت عیسیٰ دُنیا میں آئی اور تمام جن و انس کو دعوتِ اسلام کی کی اور ہر ایک کو طریقِ ہدایت بتلا کر فرمایا کہ آسمان پر اس طرح جا کر فرشتوں سے قُرب حاصل کرتی ہیں بعضی جن حضرت عیسیٰ کی دین میں آکر عابد و پرهیزگار ہوئی اور آسمان تک جانی لگی ہمیشہ آسمان کی خبر سُکر یہاں کاهنوں سے آکر کہتی تھیں جب کہ اللہ تعالیٰ نے پیغمبرِ آخر الزمان کو پیدا کیا اور یہی آسمان پر جانی سے موقوف ہوئی اُسوقت کہنی لگی نہیں معلوم دُنیا کی رھنی والوں کی واسطی یہ بُرا ہوا یا خُدا اُنکو ہدایت کیا چاہتا ہی اور بعضی جن دین و اسلام قبول کر کے مُسلمان ہوئی چنانچہ اُنکی اور مُسلمانوں کی آج تک صلح چلی جاتی ہی

جب کہ حکیم یہ سب کہہ چکا پھر یہ کہہ کہ ای جنو اب اُنکو نہ چھیڑو اور آپس میں فساد نہ کرو عداوتِ قدیمی کو عبث ظاہر کرتی ہو مآل اُسکا اچھا نہیں ہی یہ عداوت پتھر کی آگ ہی جسوقت ظاہر ہوئی تو ایک عالم کو جلا دیو بیگی خُدا پناہ میں رکھی جس گھڑی یہی دُشمنی کر کے ہم پر غالب آئی تو کیسی خرابی و رسوائی ہی جب کہ سب نے یہ عجیب قصہ سنا ہر ایک نے سر جھکایا اور مُتفکر ہوا پادشاہ نے اُس حکیم سے پوچھا کہ تیری نزدیک کیا صلاح ہی یہی سب جو ہماری یہاں نالشی آئی ہیں اور ہمسی پناہ لی ہی انکی جھگڑی کو کس

اڳي هي اگر جن مدد نڪرتي جس طرح اور پادشاه هين ويسي ايڪڙ پي بهي هوتي
 اور هميشه اپني غيب دائي ظاهر ڪرڪي آدميون ڪو وهم مين ڏالشي تهي جس
 گهڙي حضرت سليمان تي وفات پائي اور جنون ڪو خبر نه هوي سب حيران تهي ڪه
 حضرت سليمان ڪهان هين تب آدميون ڪو يقين هوا ڪه اڳري غيب دان هوتي تو
 اتنا حيران نه هوتي اور بلقيس ڪي خبر جس وقت هدهد ڪي زباني حضرت
 سليمان ڪو پهچي سب سي فرمايا ڪه ڪون ايسا هي ڪه بلقيس ڪا تخت قبل اُسڪي
 آئي ڪي اُٿا لاوي ايڪڙ جن ڪه نام اُسڪا اسنطوس بن ايوان تها فخر سي ڪهني لگا
 ڪه مين ايسا جلد اُٿا لون ڪه آپ اپني مڪان سي نه اُٿي پاورين حضرت
 سليمان تي ڪها ڪه مين چاهتا هون اسي بهي زياده جلدي هو آصف برخيا تي ڪه
 اسم اعظم جانتا تها ڪها ڪه مين ايڪڙ پل مين لاونگا اور لي هي آيا جس وقت
 حضرت سليمان تي تخت ڏيڪها بيہوش هو گئي اور خدا ڪو سجده ڪيا جنون پر ظاهر
 هوا ڪه انسان همسي بُزرگي زياده رڪهي هين شرمندہ اور سرنگون هو ڪر وهان سي پوري
 اور سب آدمي انڪي پچهي تاليان بجاتي هوئي چلي جن نهايت ذليل هو ڪر بهاگي
 اور بغي هوگي حضرت سليمان تي اُنڪي پکڙي ڪي لشي پچهي فوج بهاجي اور بهت
 سي عمل اُنڪي قيد ڪري ڪي بتلا ڏي اور پنه ڪها ڪه جن اسطرح شيشي مين بند هوتي
 هين اور ڪتاب انهن عمليات مين تصنيف ڪي چنانچه وه ڪتاب بعد اُنڪي وفات ڪي

کي اولاد کو بهي خيال گذرا کہ جنون في اُسکو سکھلایا اسي اور بهي اُنکو جنون کي ساتھ دشمني و عداوت هوئي اور انکي دفع کرنی کي واسطي مکر و حيلی کرنی لگی سحر افسون دعا تعویذ شیشی میں بند کرنا اور بہت سی عمل کہ جیسی جنون کو تکلیف پہنچی عداوت سی کرتی تھی اور ہمیشہ اسی فکر میں رہتی

جب کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت ادریس پیغمبر کو بھیجا اُنہوں نے آکر آدمیوں اور جنون میں صلح کروا دی اور سب کو دین و اسلام کی راہ دکھلائی جن بھی آدمیوں کی ملکت میں آئی اور انسی ملکر آپس میں رہنے لگی اسی طرح طوفانِ ثانی تلک اور بعد اسکی بھی حضرت ابراہیم خلیل اللہ کی زمانی تکت بخوبی گذری جب کہ حضرت ابراہیم کو نمرود نے آگ میں ڈالا پھر آدمیوں کو بھی گمان ہوا کہ جنون نے نمرود کو گو پہن بنانا سکھایا اور یوسف کی بیانیوں نے جب یوسف کو کوئی میں ڈالا اسکو بھی اُنہوں نے جنون کی فریب سی جانا یہ زیادہ سبب دشمنی کا ہوا حضرت موسیٰ پیغمبر جب دنیا میں آئے اُنہوں نے بھی آپس میں اُنسی صلح کروا دی اور بہت سی جن حضرت موسیٰ کی دین میں آئی جب کہ حضرت سلیمان ابن داود کو اللہ تعالیٰ نے تمام ہفت اقلیم کا پادشاہ کیا اور روی زمین کی سب پادشاہوں پر غلبہ دیا ساری جن و انس اُنکی تابع ہوئی تب جنون نے ازراہ فخر کی آدمیوں سے کہا کہ سلیمان کو یہ سلطنت ہماری مدد سے ہاتھ

ڪرڪي اُس درخت سي ڪه جِيئي الله تعاليٰ في ڪهانا منع ڪيا تها ڪُجهه ڪهايا لباسِ
 بهشتي جو پهني هوي تهي في النور سب بدن سي اُتر پڙا درختون ڪي پتي ليڪر
 بدن جهپائي لڳي لنبي لنبي بال جو سر پر تهي وي بهي گر گئي ننڳي هوڳي آفتاب
 ڪي گرمي سي رنگ متغير اور سياه هوگيا غرض رُسا هوي حيوانون في جو به
 حال انڪا ديڪها صورتن انڪي انهن مڪروه معلوم هوئن نفرت سي بهاڳي بي وهان
 نهايت ذليل هوي فرشتون ڪو حڪم هوا ڪه اب انڪو بهشت سي نڪال ڪر پهاري سي
 نچي ڏال دو فرشتون في ايسي جڳه ڏالا ڪه وهان پهل پتي ڪُجهه نه نهي بهر
 كيف زمين پر آڪر ايڪ مدت تڪ اس غم والم مين روي ڪئي اور اپني حرڪت
 سي بهت شرمند هوي جب ڪه اس غم والم مين ايڪ زمانه گذرا الله تعاليٰ
 في رحم ڪرڪي اُن ڪي توبه ڪو قبول ڪيا اور گناه بخشا ايڪ فرشتي ڪو زمين پر بهيجا
 اُسني بهان آڪر زمين ڪهوڏنا هل چوتنا بونا کائنا پيسنا خمير ڪرنا روئي پکانا ڪپڙا بنا
 سينا لباس بنانا به سب اُنڪو سڪهايا جب ڪه اولاد بهت سي هوي جن بهي
 آڪر ملي درخت لگانا مڪان بنانا اور بهت سي صنعتين انڪو سڪهائين آس مين اُنڪي
 انڪي دوستيان هوئن بهت مدت تڪ اسي طرح زندگي بسر ڪرتي تهي پر جب
 ڪيبي ابليس لعين ڪي مڪر و فريب ڪا مذڪور آجاتا هرايڪ آدمي ڪو جنون ڪي
 طرف سي بغض و حسد ڪا خيال گذرتا جس گهڙي قابيل في هابيل ڪو قتل ڪيا هابيل

نہروں سي پاڻي پيتي بي محنت و مشقت ۾ سڄي ڪجهه ميسر تها هل جوتنا
 ڪهيتي ڪرنا پيسا پکانا کائنا ڪپڙا پٽا دھونا ۾. ايڪڙ بهي محنت انھين نه تھين
 جيسا اس زماني مين اولاد انکي ان ٻلاون مين گرفتار هي جسطرح اور حيوانات
 وھان رھتي تھي اسي طرح يي دونون بحفظ و آرام تمام اوقات بسر ڪرتي ڪجهه غم
 نه ٿيا اور جتني درخت و حيوان وھان تھي سڄي ڪي نام الله تعاليٰ تي آدم ڪو
 بتلائيئي اور فرشتون سي نام اُن کا پرچھا يي تو جانتی نه تھي حيران ھوڪر چڱي
 ھو رھي آدم سي جسوقت پوچھا انھون تي پوچھتي هي سڄي ڪي نام بتلائيئي
 اور فايده و نقصان اُن کا سڄي بيان ڪيا فرشتون تي جو ۾ ھال ديکھا سڄي ڪي
 سڄي تابع ھوئي اور آدم ڪو آپ سي بھتر جانا عزازيل تي جب ڪه ۾ مرتبه
 آدم کا ديکھا اور بهي بغض و حسد تي اُسکي ترقي ڪي اس فڪر مين ھوا ڪه ڪسي
 طرح مڪرو فریب سي انکو دليل ڪيا چاھئي چنانچہ ايڪڙ دن ناصح بن ڪر انکي
 پاس ڪيا اور ڪھا. الله تعاليٰ تي جو تڪو بُزرگي فصاحت و بيان ڪي عطا ڪي هي آج
 تڪ ۾ نعمت ڪسي ڪو نهين ڏي اڪر اس درخت سي تُم ڪجهه ڪھاو تو اُس سي
 زياده علم و فضل تھين حاصل ھو اور ھميشہ بخوبي و آرام تمام يھان رھو ڪيني
 موت نه آي سدا چين ڪيا ڪرو جس گھڙي اس معلون تي قسم ڪھاڪر ڪھا مين
 تھين نصيحت ڪرتا ھون يي اُس ڪي فریب مين آگهي حرص سي پيش دستي

اور آدم کي تابع هئوئي مگر عزازيل ني سجده نه ڪيا جهالت و حسد کي باعث خدا کي حڪم سي مُنڪر هوا يه سمجڻا ته آگي مين رئيس و مالڪ تها اب اُنکا تابع بنونگا اس لئي حسد و بغض سي آدم کا دشمن هو گيا پهر الله تعاليٰ ني فرشتون سي فرمايا ته آدم کو جنت مين داخل ڪرو غرض جسوقت آدم بهشت مين پهتچي جناب الهي سي يون ارشاد هوا اي آدم تُم اپني قبيلي سميت اس بهشت مين رهو اور جو تمھارا جي چاهي خوشي سي کھاو مگر اس درخت کي پاس نجانئو اگر اسکي نزديڪ جاوگي تو گنهگار هوگي

يه جنت جو الله تعاليٰ ني حضرت آدم کو رھني کي لئي عطا کي ايڪ باغ هي پورب طرف ياقوت کي پھاڙ پروھان ڪسي آدمي کا مقدور نهين ته جاکر اُس پر چاڙھ سگي زمين وهان کي اچھي هوا معتدل هميشه ايام بهار کي رھتي هيئن نہرين بہت سي جاري درخت هري هري ميوجات بڪثرت پھلي اور اقسام اقسام کي پھول پھل لگي حيوانات وهان کي ڪسي کو ستاتي نهين طاير خوش الحان خوبصورت رنگ برنگ کي ڏاليون پر بيٺي چٻچٻي ڪيا ڪرتي هيئن آدم و حوا وهان بخوشي رھني لگي اُن دونون کي سر پر بال بہت بڙي بڙي پاون تڪل للڪتي تھي تمام بدن اُنکا بالون سي چٻھا رھتا اُسي نہايت زيب و جمال اُنکا تها نہرون کي ڪناري چمن مين بخوبي سير ڪرتي پھرتي اقسام اقسام کي ميوي کھاتي اور

ٻيٺان آکر جنون کو مارکر نکال دیا اور بہشتون کو قید و اسیر کر لیا اور آپ زمین پر
 رھڻي لڳي چنانچہ عزازیل ابلیس لعین جِسني حضرت آدم و حوا کو فریب دیا
 انھين قیدیوں میں تھا عمر اُسکي بہت تھوڑی تھی کچھ جانتا نہ تھا انھين فرشتون
 میں پرورش پائی اور سب رسم و رسومات اُنکي اختیار کي جب کہ اُنکا علم سمجھ کر
 جوان ھوا اُس قوم کا سردار و رئیس بنا ہمیشہ امر و نہي کي احکام جاري کرتا
 جب کہ اِس پر ٻيئي ايک زمانہ گذرا اللہ تعالیٰ ني اُن فرشتون سي جو روي زمين
 پر رھتي تھي کہا کہ خليفہ زمين کا ميں اُسکو کرونگا جو تُم ميں سي نہيں ھي اور
 تُمھين آسمان پر بلا لونگا ٻي فرشتي جو ايک مدت سي ٻيٺان رھتي تھي ٻيٺان
 کي جدائي کي سبب اِس بات کو سَکروہ جان کر خُدا کو يرن جواب دیا پیدا
 کيچئي گا آپ اُس شخص کو جو روي زمين پر فساد اور خون ريزي کري جس طرح
 کہ جن کرتي تھي حالانکہ ھم تسبیح کرتي اور تَجھي پاڪ جانتي ھين اللہ تعالیٰ
 ني فرمایا جس فايدي کو ھم جانتي ھين تُمھين اُسي کچھ خبر نہيں اور قسم ھي
 مَچھيکو اپني کہ آدم اور اُسکي اولاد کي بعد کسي ملڪ و جن اور حيوان کو زمين
 پر نہيں رکھني گا غرض کہ جس گھڑي آدم کو اللہ تعالیٰ ني پيدا کرکي روح کو
 اُنکي جسم ميں پھونکا اور اُن سي حوا کو پيدا کيا اُسوقت تمام فرشتون سي فرمایا
 کہ تُم سب ملکر آدم کو سجدہ کرو انھون ني بموجب حُکمِ الہي کي سجدہ کيا

مطلع ڪر ڪه حقيقت اُسڪي ڪيا هي هم بهي معلوم ڪرين حڪيم في ڪها آدميون
 اور جنون مين عداوتِ طبعي اور مخالفتِ جبلي قديم سي چلي آني هي ڪه
 بيان اُسڪا نهايت طول طويل هي پادشاه في فرمايا ڪجهه تهوڙا سا جو بيان هو سڪي
 ابتدا سي بيان ڪر

فصل ۶

فصلِ انسان اور جنون کي مخالفت کي بيان مين

حڪيم في بموجب حڪم پادشاه کي احوال اُسڪا يون ظاهر ڪيا ڪه اگلي زماني مين ڪه
 خدا ني آدم ڪو پيدا نه ڪيا تها تمام روي زمين پر جن رهي تهي جنگل و آبادي اور
 دنيا سب اُنڪي عمل مين تها جب ڪه بهت دن گذري نبوت و شريعت دين
 و ملڪ اور بهت سي نعمتين حاصل هوين نافرماني اور گمراهي ڪري لڳي نبين کي
 وعيت و نصيحت ڪو نه مانا اور تمام روي زمين پر فساد برپا ڪيا اُن کي ظلم سي
 زمين اور جو رهندي والي زمين کي تهي خدا کي درگاه مين نالشي هوئي اور فرياد و
 زاري ڪري لڳي جب ڪه ايڪ زمانه اور گذرا اور اُنڪي نفاق و ظلم في روز بروز
 ترقي کي تب الله تعاليٰ في ايڪ فوج ملايڪت کي روي زمين پر پهچي اُنهن في

حيوانون کي تدبير سي ٻي ممڪن نهين هي بلڪه يه مڪر و فريب جنون کا هي
 پادشاه ني کہا سچ هي اسمين کجه شڪ نهين يي همين پر گمان کرينگي حکيم
 ني عرض کي که جهان پناه حـسـوت يي حيوان اُنکي هاتھون سي نڪل گئي اور
 اُنکي فائدون مين خلل آيا نهايت غم و تاش کرينگي اور جنون کي دشمن هو
 جاينگي آگي سي تو دشمن هين هين اب زياده بغض و دشمني رکھينگي حکيمون
 ني کہا هي که مردِ عاقل وهي هي که دشمنون مين صلح کروادي اور آپ اُنکي عداوت
 سي محفوظ وهي يه بات سُنکر سب جنون ني کہا که يه سچ کہتا هي بعد
 اُسکي ايک حکيم ني کہا که هم اُنکي عداوت سي کيون خوف کرين دشمني اُنکي
 هم سي پيش نه جاينگي جنم هماري آتشي اور نهايت لطيف و سُبڪ هين که
 آسمان پر اُڙ جاتي هين اور آدميون کي جسم مٽي کي هين نيچي هي رھتي هين
 اوپر نهين جاسکتي هم ان مين بي تکليف چلي جاتي اور ديکھتي هين بي همين
 نهين ديکھ سکتي پھر کس چيز کا خوف هي حکيم کيواني ني اسکا جواب ديا که
 افسوس تو کجه نهين سمجھتا انسان اگرچه خاڪي هين پر انھن ٻي ارواحِ فلکي
 اور نفوسِ ملڪي هين که هم پر فضيلت رکھتي هين اور بہت سي مڪر و حيل
 جانتی هين اگلي زماني مين آدميون اور جنون مين بہت سي معرڪي هوئي هين
 که اُنکي سني سي عبرت آتي هي پادشاه ني کہا اُس احوال سي همين ٻي

پادشاه کو نہایت ثوابِ عظیم ہوگا مین نی اُن کی حال پر رحم کرکے بطور نصیحت کی حضور مین گذارش کی ہی اگر حُسن نیت سی پادشاهِ اس احسان کا قصد کری اللہ تعالیٰ پی پادشاه کی مدد اور اعانت کریگا خُدا کی نعمتون کا یہی شُکر ہی کہ مظلومون کی مدد اور خلاصی کری لوگ کہتی هین کہ بعضی پیغمبرون کی کتابون مین لکھا ہی کہ اللہ تعالیٰ فرماتا ہی ای پادشاه مین نی اُچھی روی زمین پر اسواسطی نہیں مسلط کیا ہی کہ مال جمع کری اور دُنیا کی حرص و هوس مین مشغول رھی بلکہ اس لُٹی کہ مظلومون کی داد کو پُہنچی کہ مین پی اُن کی داد کو پُہنچتا هون اگرچہ وی کافر هون پادشاه نی پھر سب سی پوچھا کہ تُم اسمین کیا کہتی هو سب نی اُسکو پسند کیا اور کہا یہی مناسب ہی مگر ایک حکیم کیوانی اس بات پر راضی نہ هوا بعد دُعا و تسلیمات کی کہنی لگا کہ یہ کام بھُت مُشکل ہی کسی ڈھب سی هو نہیں سکتا اسمین مُفسدی اور خطری بھُت سی هین کہ پھروی کسی طرح اصلاح پذیر نہیں هو سکینگی پادشاه نی کہا اُچھی اسمین کس چیز کا خوف ہی بیان کر کہ هم پی معلوم کریں اُسنی عرض کی کہ حضرت جِسنی یہ مُخلصی کی صورت حیوانون کی واسطی بیان کی نہایت غلطی کی جس گھڑی پی آدمی صُبح کو اُتھر حیوانون کو نہ پاوینگی اور اُنکی بھاگنی سی خبردار هونگی پی جانینگی کہ یہ کام کسی انسان کا نہیں اور

سواري چل نهيڻ سگھي هرگز اُنکا بيچنا قبول نه ڪرينگي اور اِس حُڪم سي مُنڪر
هو جايڻگي پادشاه تي ڪها پهر تيري نزديڪ ڪيا بهتر هي اُسني ڪها سيري نزديڪ
پيه صلاح هي ڪه پادشاه حيوانون ڪو حُڪم ڪري ڪه پي سب مُتفق هوڪر ايڪ هي
رات قيد سي بھاگ ڪر اُنڪي مُلڪ سي دور نڪل جاوين جس طرح هرن پاڙهي
اور بهت سي وحشي اور درند ان ڪا مُلڪ چيوڙڪر بھاگ گئي هين صُبح ڪو
جب ڪه پي آدمي اُنھين نه پاوڻگي کس پر اسباب لادينگي اور سوار هونگي لاچار
هوڪر دور ڪي مُسافت ڪي باعث اُنڪي تلاش مين نه جا سگھينگي چپڪي هوڪر
بيٺه رهينگي اِس مين اُن حيوانون ڪي مُخلصي هو جاوڻگي

پادشاه تي اِس بات ڪو پسند ڪيا اور سب سي پوچھا ڪه اُس تي جو ڪها تمھاري نزديڪ
بهتر هي ايڪ حڪيم لقمان ڪي اولاد مين تها اُسني عرض ڪي ڪه پيه بات ڪچه خوب
نهيڻ اور پيه امر نهايت خلاف عقل هي ڪسي طرح هو نهيڻ سگھتا اِس واسطي ڪه اڪثر
حيوانات راتون ڪو اُن ڪي قيد مين بندهي اور قيدخاني ڪي دروازي بند چوڪيدار وھان
مُتعيڻ رھتي هين پي سب ڪيونڪر بھاگ سگھينگي صاحب عزيمت تي ڪها ڪه پادشاه
اُس رات ڪو تمام جنون ڪو حُڪم ڪري ڪه وھان جاڪر قيدخاني ڪي دروازي اور حيوانون
ڪي پاڻ ڪي رسيان ڪول ڪر نڪال دين اور سب چوڪيدارون ڪو گرفتار ڪر لين اور نه
چيوڙين جب تڪ ڪه وي سب ان ڪي مُلڪ سي دور نڪل جاوين اِس مين

ملڪَ ميں آکر پناهَ لِي هي تمام حيوان آدميون کي ظُلم و تعدّي کا شڪوهَ ڪرڻي هيڻ
 به صلاح بناوُ ڪه اُن کي سانڍهَ ڪيا ڪيا چاهئي اور مُعامله اُن کا کس طرح فيصل ڪيڻجي
 ايڪَ عالم آلِ ناهيد سي حاضرِ تھا اُسي عرض ڪي ڪه ميري نزديڪَ به صواب
 هي ڪه يي سب جانور اپنا احوال اور جو ظُلم ڪه آدميون کي هاتھ سي اُٿايا
 هو لکھين اور عالمن سي اس کا فتواَ ليوين اگر کوئي صورتِ مُخلصي کي اُن کي
 واسطي ٿهر ڀڳي قاضي مُنڍي حُڪم ڪرڍيڳي ڪه ان کو بچين يا آزاد ڪرين يا
 تڪليف ديني ميں تخفيف اور احسان ڪرين اگر آدميون ني حُڪم قاضيون کا نه مانا
 اور حيوان اُن کي ظُلم سي به اڳي تو پهر اُن کا ڪجهه قصور اور گناهَ نهين هي پادشاه
 ني به سُن ڪر سب سي پوچها ڪه تُم اسمين ڪيا ڪهتي هو سب ني ڪها نهايت
 خوب اور بهي مصلحت وقت هي مگر صاحبِ عزمت ني اس بات کو پسند
 نه ڪيا اور ڪها ڪه يي آدمي اگر حيوانون کي بچيني پر راضي هوئي قيمت اُن کي
 کون ديوڳا اُس فقيه ني ڪها پادشاه اُسي ڪها اِتنا رُپيا اڪڻها پادشاه ڪهان سي
 پاويڳا فقيه ني ڪها بيت المال سي ديا جائيگا پهر اس صاحبِ عزمت ني ڪها
 بيت المال ميں اِتنا خزانه ڪهان هي جو اُنکي قيمت کو ڪفايت ڪري اور بعضي
 آدمي بچينگي بهي نهين حيوانون سي بهُت سي احتياج رکھتي هيڻ اور قيمت
 کي ڪجهه پرواه نهين رکھتي چنانچه پادشاه و وزير اور بهُت سي بهلي آدمي ڪه بي

فصل ۵

پہ فصل پادشاہ اور وزیر کی مشورہ میں

جس گھڑی پادشاہ مجلس سی اُلھا بیدار وزیر سی خلوت میں کہا کہ سوال و جواب اُن آدمیوں اور حیوانوں کا سنا تو ہی اب کیا صلاح دیتا ہی اُس کا انفصال کیوں کر کیا چاہی کون سی بات تیری نزدیک بہتر ہی وزیر نہایت مردِ عاقل و ہوشیار تھا بعد آداب و تسلیمات کی دعائیں دیکر کہنی لگا کہ میری نزدیک یہ بہتر ہی کہ پادشاہ جنوں کی قاضیوں اور منشیوں اور حکیموں کو اپنی پاس بلوا کر اس مُقدمی میں مشورہ کری کیونکہ یہ قضیہ بڑا ہی معلوم نہیں کہ حق کس کی طرف آید ہی ایسی امروں میں مشورہ ضرور ہی دو چار کی صلاح میں ایک بات منتج ہو جاتی ہی عاقل و دوراندیش کو لازم ہی کہ ایسی مُشکل امروں میں بی صلاح و مشورہ کی کچھ دخل نہ کری پادشاہ بی بموجب اُسکی کہنی کی حُکم کیا کہ ہاں تمام اعیان و ارکان جنوں کی حاضر ہوں چنانچہ موافقِ اس تفصیل کی کہ قاضی آلِ برجیس مُفتی آلِ ناہید دانشمند اولادِ بیدار حکماءِ گروہِ لقمان صاحبِ تجربہ بنیِ ہامان عقلا بنیِ کیوان اہلِ عزیمت آلِ بہرام کی حاضر ہوئی پادشاہ بی اُن سی فرمایا کہ بی انسان و حیوان ہماری یہاں نالشی آئی ہیں اور ہماری

عائل و هوشيار پر اُنکا ظلم ڇهيا نھين هي اسي لئي جن بهي اُن کا مُلڪ ڇھوڙڪر
 جنگل و بيابان مين بھاڳي اور ٿيلي پھاڙون درياون مين جا ڇھي اُنکي بدفعلِي
 اور بد اخلاقي کي سبب آبادي کا جانا بالڪل ڇھوڙ ديا جس پر بهي اُنکي خباثت
 سي مُخلصي نھين پاتي يھان تڪ همسي بدگمان اور بداعتقاد هين اگر کوئي
 لوکا يا عورت يا کوئي مرد جاھل احمق بيمار هو تو بهي ڪھتي هين ڪه جن کا آسيب
 يا سايه هوا هميشه دل مين وسواس رکھتي هين اور جنون کي شرسِي پناه مانگتي
 هين

جب يھ بهي ڪھ چڪا چوڊاري پڪارڪر ڪھا صاحبو اب شام هوئي دربار برخاست
 رخصت هو اپني اپني مڪانون مين جاو صبح کو پھر حاضر هونا

سِي مُمَيَّان هُون پِيِي حال جِن و اِنَس و مَلَكُتْ كا هِي اِگرِ كِسِي مِين بَهْت سِي
بُزُرْگِيان هِين تَو اِيكُتْ اَدَه عِيَب بِيِي هِي كَمال اُسِي الله تَعَالِي كُو هِي اورِ كِسِي
كُو نِهِين

جَب كِه گَدھا اِس كَلَام سِي فارغ هُوا بِيَل نِي كِها جِس كِسِي كُو الله نِي بَهْت سِي
نِعْمَتِيں عطا كِي هِين اور دوسري كُو نِهِين دِين اُسكو لايِق هِي كِه شُكْر ادا كَرِي يَعْني
اُن نِعْمَتُون مِين دوسري كُو شُرِيكُتْ كَرِي جِسْطَرَح كِه الله تَعَالِي نِي آفَتاب كُو روشَنِي
بُخْشِي هِي يِهہ اپنِي روشَنِي سِي تَمَام خَلق پَر فَيَض پَهُنْجَاتا هِي اور كِسِي پَر مَنّت
نِهِين رَكھتا اِيْسِي هِي مَهْتاب اور تَمَام سِتاري موافِق اپنِي اپنِي مَرْتَبِي كِي خَلق
كُو روشَنِي پَهُنْجَاتِي هِين اور كِسِي پَر احسان نِهِين دھرتِي اِسِي طَرَح آدمِيُون كُو بِيِي
لَاِزَم هِي كِه الله تَعَالِي نِي اُن كُو بَهْت سِي نِعْمَتِيں دِي هِين بِي حَيوانُون پَر بَخْشِش
كَرِين اور نِهَوْرانَرَكھِين

جِس وَقْت كِه بِيَل يِهہ كِه چُكا سَب حَيوان ڈاڑھ مارُتَر رُوِي اور كِهني لَگِي اِي
پادشاهُ عادِل هَم پَر رَحْم كَر اور اُن ظالِم آدمِيُون كِي ظُلم سِي هَماري مُخَلَصِي كَر
جِتْنِي حَكِيم اور عَالِم جِنُون كِي حاضِر تھِي پادشاهُ نِي سُنكر اُنكِي طَرَف دِيكھا اور كِها
كِه حَيوانُون نِي جَو ظُلم اور بِي رَحْمِي اور تَعَدِي آدمِيُون كِي بِيان كِي سُنِي تُمْنِي
اُنھُون نِي عَرَض كِي كِه هَمْنِي سُنِي اور سَب سِچ هِي رات دِن دِيكھتِي هِي هِين كِسِي

اور پيٽ ڇاڪڙي آڱڪا کا مزا چڪهائي هيٺ بي مروتِي اور بي رحمِي سي
احسان اور فايدي جو اُن سي اُتھائي هيٺ يڪسر بهول جاتي هيٺ
جسوت خرگوش آدمي اور گهوڙي کي مذمت سي فارغ هو چڪا گدھي بي اُسي
کہا بس اِتي مذمت نچاھيئي کون ايسا شخص هي کہ جسکو الله تعاليٰ بي بہت
سي فضيلت اور نعمت بخشي اور ايڪ نعمت سي کہ اُن فضيلتور سي زياده
هو محروم نہ رکھا اور کون ايسا هي کہ سب نعمتور سي اُسي بي نصيب رکھا اور
ايڪ نعمت کہ کسي کو نہ دي اُسي نہ عطا کي ايسا دنيا مين کوئي نہي کہ
جس مين سب بُزرگيان اور نعمتور هون مہربانيان اُس واهب بي منت کي کسي
جنس مين منحصر نہي بخشي اُسکي سب پر هيٺ مگر کسي پر بہت کسي پر
تھوڙي جسکو مرتبہ خاوندِي کا بخشا اُسکو داغ غلامي کا بهي ديا آفتاب و ماھتاب
کو کيسا کچھ مرتبہ بخشا نور ظھور بُزرگي برتري بي سب خوبيان اور بُزرگيان عطا
کين يھان تڪ کہ بعضي قومون بي اِن کو جہالت سي اپنا خدا سمجھا پھر بهي
گھڻ کي عيب سي محفوظ نہ رکھا اِس واسطي کہ عقلمندون کي نزديڪ يھ دليل
هو کہ اڳر بي خدا هوتي تو کيہ تاريخت نہوتي اور نہ گھڻي اِسي طرح تمام ستارون کو
روشنِي اور چمڪ بخشي ساتھ اِسکي يھ بهي هي کہ آفتاب کي روشني مين
چھپ جاتي هيٺ اور رات دن گردش مين رھتي هيٺ کہ آثار مخلوقيت کي اِن

سوار فی شرط لگائی تو اسنی جلدی دوڑ کر اپنی ہی سوار کو آگے لی پہنچاتا ہی سب
 خوبیان گھوڑی کی سوا کس میں ہیں خرگوش فی کہا ان خوبوں کی ساتھ ایک
 عیب بھی بڑا ہی کہ پی سب خوبیان اُس میں چھپ جاتی ہیں پادشاہ فی
 پوچھا وہ کیا عیب ہی اُسی بیان کر اُس فی عرض کیا کہ نیت احمق اور جاہل
 ہی دوست اور دشمن کو ہرگز نہیں پہچانتا اگر دشمن کی ران نیچے گیا تو
 پھر اُسی کا تابع ہوا جسکی یہاں پیدا ہوتا اور تمام عمر پرورش پاتا ہی لڑائی میں
 دشمن کی اشاری سی اُسی پر دوڑتا اور حملہ کرتا ہی یہ خصلت اُس میں تلوار کی
 سی ہی وہ تو بیجان ہی دوست اور دشمن میں امتیاز نہیں کر سکتی جس
 طرح اپنی دشمن اور مخالف کو کاٹتی ہی ویسا ہی اگر مالک یا بنائی والی کی
 گردن پر پڑی ہی تامل اُسکا سر تن سی جدا کری اپنی اور بیگانی میں کچھ فرق
 نہیں جانتی یہی خصلت آدمیوں میں ہی کہ ما باپ بھائی بہن اور اقربا کی
 ساتھ دشمنی کرتی ہیں اور کیا مکر و فریب وقوع میں لاتی ہیں جو سلوک
 کہ دشمن سی کیا چاہیے وہی اپنی یگانوں سی کرتی ہیں چھت پن میں ما
 باپ کا دودھ پیتی اور گود میں پرورش پاتی ہیں جوانی کی عالم میں دشمن
 بن جاتی ہیں جس طرح حیوانوں کا دودھ پیتی اور اُنکی کھال اور بالوں سی
 لباس بنا کر فائدہ اُٹھاتی ہیں پھر آخر اُنہیں حیوانوں کو ذبح کر کے کھال کھینچتی ہیں

فصل ۴

یہ فصل گھوڑی کی تعریف میں

آدمی فی جس گھوڑی خرگوش سی بی سب باتیں سنیں کہا بس چپ رہ گھوڑی کی
تو فی بہت مذمت کی اگر یہ جانتا کہ وہ سب حیوانوں سی بہتر اور آدمی کی
تابع ہی تو اتنا بیہودہ نہ بکتی پادشاہ فی اُس آدمی سی پوچھا کہ اُس میں کیا
بہتری ہی اُس نے کہا حضرت گھوڑی میں نیک خصلتیں اور خوبیاں بہت سی
ہیں صورت اچھی ہر ایک عضو مناسب ڈیل ڈول خوشنما حواس دُرست رنگ
صاف شعور میں بہتر دواڑ میں چست سوار کی تابع داهنی بادیں آگی پچھپی
جدھر وہ پھیری جلد پھری دوڑ دھوپ میں منہ نہ موڑی بالادب ایسا کہ اگر دم
کہیں کچر یا پانی میں بھیگ جائی نہیں ہلاتا اسواسطی کہ سوار پر چھینٹ نہ پڑی
ہاتھی کا سا زور سوار کو معہ خود و بکتر وزرہ اور اپنی لگام و زین اور پاکہر سمیت
پان سومن کا بوجھ اٹھا کر دوڑتا ہی صابر و محمل اتنا کہ لڑایوں میں نیزی اور
تیر کی زخم سینی اور جگر پر کھاکر چپ رہتا ہی ڈانٹ ڈپٹ میں ایسا کہ ہوا
اُس کی گرد کو نہ پہنچے اکثر تکر میں جیسی بھلا ساند کود پھاند چیتی کی سی اگر

محفوظ رھتي ھين منترِي اور جادوگر ھماري کھال کو اپني ڪتابون اور جادون کي جنھنرون مين دھرتي ھين موچي اور موزي ساز ھماري گردن اور موچيون کي بالون کو بھت چاه اور خواهش سي اُکھار رکھتي ھين کہ وي اُنکي بھت کام آتي ھين ھم حيران ھين کُچھ کہ نہين سکتِي کسکا شکر ڪرين اور کسکا شڪوہ

جس گھڙي سور بہہ سب کہ چکا گدھي ني خرگوش کي طرف ديکھا تو بہہ اونٺ کي پاس کھڙا تها کھا اسي کہ تيري ابناء جنس پر جو کُچھ انسانون کا ظلم هوا هو پادشاھ کي سامھني بيان کر شايد پادشاھ مھربان هوکر ھماري اسيرون کو اُنکي ھاتھون سي مُخلصي بخشي خرگوش ني کھا کہ ھم اُسي دور رھتي ھين اُنکي ديس کا رھنا چھوڑکر گڙھون اور جنگلون مين رھنا اختيار کيا ھي اس لئي اُن کي ظلم سي محفوظ رھتي ھين ليکن کُتون اور شڪاري جانورون سي سخت حيران ھين کہ ھماري پکڙي کي لئي آدميون کي مدد ڪرکي ھماري طرف لي آتي ھين ھرن بيل اونٺ بکري اور وحشي جو ھماري بھائي بند پھارون مين پناه پکڙي ھوئي ھين سب کو اُنکي ھاتھون گرفتار ڪروا ديئي ھين پھر خرگوش ني کھا کہ کُتي شڪاري اسمين معذور ھين اُنکي مدد کيا چاھين کہ بي بھي ھماري گوشت کھاني کي رغبت رکھتي ھين ھماري ھم جنس نہين بلکہ دندنون سي ھين ليکن گھوڙي تو بھايم سي ھين اور ھمارا گوشت بھي نہين کھائي بي کيون اُن کي مدد ڪرتي ھين مگر سراسر اُنکي ناداني اور حماقت ھي

سي نهين هي بلڪه درندون سي هي نهين جاننا هي تو ڪه اُسڪي دانبت باهر نڪلي
هوئي هين اور مردار بهي ڪهاتا هي دوسري تي ڪها يه چرند هي ڪيونڪه ڪهر رکها
هي اور گهاس بهي ڪهاتا هي تيسري تي ڪها يه درند و چرند و بهايڻ سي مرڪب
هي جس طرح شترگاؤ مرڪب هي بيل اور اونٽ اور چيتي سي اور شتر مرغ ڪه
شڪل اُسڪي طاير اور اونٽ دونون مين ملتي هي سور تي اونٽ سي ڪها مين
ڪچه نهين جاننا هون ڪيا ڪهون اور ڪسڪا شڪوه ڪرون مڃه مين بهت سا اختلاف ڪرتي
هين جو ڪه مسلمان هين همڪو مسيح و ملعون سمجهڪر هماري صورتونڪو مڪروه اور
گوشت ناپاڪ ڪه جانتني هين اور هماري ذڪر سي پرهيز ڪرتي هين اور رومي همارا
گوشت رغبت سي ڪهاتي اور مشرڪ سمجهتي هين اور قرباني ڪرنا بهت ثواب
جانتني هين اور يهودي همسي بغض و عداوت رکهي هين بي گناه همين گاليان
ديني اور لعنت ڪرتي هين اس لئي ڪه اُن ڪو نصارا اور روميون سي عداوت هي اور
ارهني همڪو بيل بڪري ڪي مانند جانتني هين فرهي اور موئي گوشت ڪي سبب
اور ڪثرت توالد ڪي باعث بهتر سمجهتي هين اور يوناني طبيب هماري چري ڪو اڪثر
دوا مين مستعمل ڪرتي هين بلڪه اپني دواون مين بهي رڪه ڇهوڙي هين چرواهي
اور سائيس همڪو اپني جانوروں اور گهوڙون ڪي پاس اصطبل اور چراگاه مين رکهي
هين ڪيونڪه هماري وهان ڪي رهنبي سي گهوڙي اور جانور اُن ڪي بهت بلاون سي

پر مارتِي هين اور جو منهنه مين آتا هي گاليان اور فحش بکتي هين مرتبه سفاقت کا بيان
تک هي که بيشتر اپني تبين اور اپني بهن بيئي کو گاليان مغلظه سناتي هين اڏر
پادشاه اس جهالت و سفاقت اور فحش بکني پر انکي غور کري تو معلوم هو که
تمام جهان کي بُرائي و بدذاتي اور جهل و ناداني ان مين بهري هي پير بهي ان
بدذاتيون سي خبر نهين رکھتي خدا و رسول کي وصيت و نصيحت کو کان مين هرگز
جگه نهين ڏيتي حالانکه آپ هي ان آيتون کو پڙھتي هين اگر مغفرت اپني خدا
سي چاهتي هو تو اوروں کي بهي گناھون سي درگذرو حکم کراي محمد مومنون
سي که کافرون کي قصورون سي درگذرين جتني درند و چرند و پرند که روي زمين
پر پھرتي چلتي اور هوا پر اُرتي هين انکا بهي جنمائتمھارا سا هي جس گھڙي
اونڙون پر سوار هو اپني خدا کي نعمتون کو ياد کرو اور کھو پاڪ هي وه الله حسني
ايسا جانور هماري تابع کيا که هم هرگز اس پر قادر نهو سکتي نهي اور هم خدا کي
طرف رجوع کري والي هين

جس گھڙي خچر اس کلام سي فارغ هوا اونٺ ني سور سي کھا که تيري گروه ني
جو ظلم آدميون کي هاتھ سي اُٿايا هو تو بهي کھ اور ايسي پادشاه عادل کي ساءهني
بيان کر شايد شفقت و مهرباني کرکي هماري اسيرون کو ان کي هاتھون سي مخلصي
بخشي کيونکه تيرا بهي گروه چرندون سي هي ايڪ حکيم ني کھا که سور چرندون

مین پروکر تنور مین پھونتي هيں هم بي مصيبتين دیکھکر چپ رھتي هيں کچھ
 نہيں کہتي اونٹ ني کہا جس رقت هم اُن کي هاتھون اسير هوتي هيں همارا بہ
 حال هوتا هي کہ رسيان نہيں مین پھنکر ساربان کھینچتي هيں اور بہت سا بوجھ
 پيٺيون پر لادکر اندھيري راتون مین ٿيلون اور پہاڙون کي راہ سي لي جاتي هيں
 غرض پيٺيں هماري کجاون کي هچڪولون سي لگ لگ جاتي هيں پاون کي تلوي
 پتھرون سي زخمي هوتي هيں اور بھوکي پياسي جہان جي چاھتا هي لئي پھرتي
 هيں هم بيچاري لاچار فرمان برداري انکي کرتي هيں هاتھي ني کہا جسوقت هم
 ان کي قيدي هوتي هيں گلون مین رسيان پاؤ مین پيکڙي ڏالکر هاتھون مین آنکس
 لوهي کي ليکر داھني بائیں اور سر پر مارتی هيں گھوڙي ني کہا جس گھوڙي هم
 انکي مقيد هوتي هيں هماري منھون مین لگام پيٺيون پر زين کمر مین تنگ
 باندھکر لڙائيون اور معرڪون مین زرہ بکتر پھنکر سوار هوتي هيں هم بھوکي پياسي
 آنکھين گرد و غبار سي آلودہ رن مین جاکر تلوارين منھ پر نيزي اور تير سينون پر
 کھاتي هيں اور خون کي دريا مین پيرتي هيں خچر ني کہا جس گھوڙي هم انکي
 قيد مین گرفتار هوتي هيں عجب طرح کي مصيبتين اُٿھاتي هيں پاون مین رسيان
 منھون مین لگائين اور دھاني لگا کر باندھ رکھتي هيں ايڪ دم نہيں چھوڙتي سائيس و
 نفر پيٺيون پر پالان لادکر سوار هوتي هيں لکڙيان اور کوڙي هاتھون مین لي چوٽڙ اور منھ

بلکہ اِس خوف سی کہ اگر ہم ہلاک ہوں اُن کی مال میں نقصان آوی سوار ہوں
 بوجہ لادنی اور بہت سی فائدہ میں خلل پڑی
 بعد اُسکی ہر ایک حیوان نی پادشاہ کی روبرو شکوہ اُن کی ظلم کا جُدا جُدا بیان
 کیا گدھی نی کہا کہ ہم جس گھڑی اُن آدمیوں کی قید میں ہوتی ہیں بیٹھتے ہیں
 ہماری اینٹ پتھر لوہا لکڑی اور بہت سا بوجہ لادتی ہیں ہم کس محنت اور
 مشقت سی چلتی ہیں اور اِن کی ہاتھوں میں چھڑیاں اور کوڑی رھتی ہیں
 چوڑوں پر ہماری مارتی ہیں اِس وقت اگر پادشاہ ہم کو دیکھی تأسف اور رحم
 کری اُن میں شفقت و مہربانی کہاں جیسا اِس آدمی نی گمان کیا ہی پھر بیل
 نی کہا جس وقت ہم اُن کی قید میں ہوتی ہیں ہلن میں بندھی اور چکھون
 کولہوں میں جکڑی ہوئی منہ میں چھیکي آنکھیں بند اُن کی ہاتھوں میں کوڑی
 اور لکڑیاں منہ پر اور چوڑوں پر مارتی ہیں بعد اُسکی دُنبی نی کہا کہ ہم جس
 گھڑی اُنکی قید میں ہوتی ہیں کیا کیا مصیبتیں اُٹھاتی ہیں اپنی لڑکوں کو دودھ
 پلائی کی لٹی ہماری چھوٹی چھوٹی بچوں کو اُنکی ماؤں سی جُدا کرکي ہاتھ پاؤں
 باندھ کر مسلخہ میں لی جاتی ہیں ہرگز اُن مظلوموں کی فریاد وزاری نہیں سنتی
 وہاں بن دانپ پانی ذبح کرکي کھال کھینچتی پیٹ پھاڑتی کھوپڑیوں کو توڑتی جگر
 کو چاک کرتی قصائیوں کی دوکانوں میں لی جاکر چھریوں سی کاٹتی ہیں اور سینچ

ليٽا بيٻڙيا ڪيلاٽا پلانا لباس پهنا سڙي گرمي سي محفوظ رکھنا قصورن سي اُنکي
 چشم پوشي کرنا درندون کي حضرت سي بچانا جب که بيمار هون شفقت سي دوا
 کرنا يي سلوڪ هماري ان کي ساڻه بنظر شفقت و مرحمت کي هين تمام مالڪون
 کا يهي دستور هي که غلامون پر هر حال مين نظر شفقت و مرحمت کي رکھتي
 هين پادشاه في يه سُکر حيوان سي فرمايا که تو اس کا جواب دي اُس في
 کہا يه آدمي جو کہتا هي که حيوانون کو هم مول ليتي اور بيچتي هين يه طور
 آدميون مين يهي جاري هي چنانچه فارس کي رھني والي جب که روم پر فتح پاتي
 هين روميون کو بيچ ڏالتي هين اور رومي جس گھوڙي فارس پر غالب هوتي هين
 فارسيون سي يهي سلوڪ کرتي هين هند کي رھني والي سنڌيون اور سنڌهوالي
 هنديون سي عرب ترڪون سي اور ترڪ عربون سي يهي معاملہ وقوع مين لاتي هين
 غرض که ايڪ دوسري پر جب غالب هوتا اور فتح پاتا هي غنيم کي قوم کو اپنا
 غلام جانکر بيچ ڏالنا هي ڪيا جاني که حقيقت مين کون غلام هي اور کون
 مالڪ يي دور اور نوبتين هين که موافق احڪام نجوم کي آدميون مين جاري هين
 جيسا که الله تعاليٰ فرماتا هي نوبت بنوبت پھرتي هين هم زماني کو آدميون مين
 اس بات کو جاتي والي جانتی هين اور يه جو اُسي کہا که هم اُن کو کھلاتي
 ڀلاتي هين اسکي سوا اور سلوڪ کرتی هين سو يه شفقت و مهرباني سي نهين هي

بچي جنڪر صُبحَ ڪو چراگاهَ مِٺن جاتِي هين شامَ ڪو جِسَ وقتَ وهانَ سِي پُٽِي هين
 بچي اِٺِي اِٺِي ماڻن ڪو اوروِي اِٺِي اِٺِي بچون ڪو پُڇانَ لِيَتِي هين تُمَ مِٺن
 سِي اِگرَ ڪوئي چنڊَ مَدَتَ باهرِ رَڪرَ گهرَ مِٺن آيا ما بَٻنَ باپَ پَٺِي ڪو بيولَ جاتا هِي
 پُٽِ تَمِيزَ و جودَتَ حواسَ ڪهانَ هِي جِسَ پَرِ اَتنا فخرَ ڪرتِي هُو اِگرَ ڪُچَ پَٻِي عقلَ
 هُوڻِي تُو اُنَ چيزونَ پَرِ ڪهَ اللهَ تَعَالِي نِي تُمَ ڪو بِي مَحنتَ و مَشَقَتَ عطا ڪِي هين
 فخرَ نڪرتِي ڪيونڪهَ دانشمندَ و صاحِبَ تَمِيزَ اِسي ڪو فخرَ جاتِي هين جو ڪسبَ و
 مَحنتَ سِي حاصِلَ ڪَرِنَ اور اِٺِي سَعيَ و ڪوششَ سِي علومَ دِٻِي اور خصلَتِنَ اچِي
 سِيڪَهيَن تُمَ مِٺن تُو يِهَ اِيڪَ باتَ بَٻِي نَهِيَن هِي ڪهَ جِسي هَمَ پَرِ فخرَ ڪرتِي هُو مَگرَ
 دَعْوِي بِي دَلِيلَ اور خصوصيتَ بِي مَعْنِي هِي

فصل ۳

يِهَ فصلِ اِنسانَ ڪِي شِڪَايَتَ مِٺن ڪهَ هِرايڪَ حيوانَ نِي جُڏِي جُڏِي بيانَ ڪِي هِي
 پادشاهَ نِي اِنسانونَ ڪِي طرفَ مَتَوَجِهَ هُوڪرَ فرمايا ڪهَ تُمَنِي جوابَ اِسَ ڪا سَنا ابَ تُمَ
 ڪو جو ڪُچَ ڪهنا باقِي هُو بيانَ ڪرو اُنَهونَ نِي ڪها اِٻِي بَهِتَ سِي دَلِيلِنَ باقِي
 هين ڪهَ اُنَ سِي دَعْوِي هَمارا ثابِتَ هوتا هِي بعضِي اُنَ مِٺن سِي بِي هين ڪهَ مولَ

توالد و تناسل کا هي ڪيونڪه خوش اسلوبِي ايڪ جنس کي دوسري جنس کي
 مرغوب نهين هوتي هرايڪ جانور اپني هي جنس کي ماده پر دل لڳاتا هي دوسري
 جانور کي ماده اگرچہ اُتي ڪهين بهتر هو نهين چاهتا اِسي طرح آدمي بهي اپني
 هي جنس پر رغبت ڪرتي هيڻ وي لوگت ڪه سيه فام هيڻ گوري بدن والون ڪو نهين
 چاهتي اور جو گوري هيڻ سيه فامون پر دل نهين لڳائي پس ٽُمهاري خوبصورتِي
 موجب بُزرگِي کي نهين هي ڪه هم سي آپ ڪو بهتر جانو اور بهه جو ڪهتي هو ڪه
 جودت حواس کي هم مين بهت هي بهه بهي غلط هي بعضي حيوان ٽم سي
 هوش و حواس زياده رکهتي هيڻ چُناچُه اونٺ هي ڪه پاڻ بڙي گردن لڻبي سرهوا
 سي باتين ڪرتا هي باوجود اِس کي اندهيري راتون مين اپني پاڻ رکهي کي جڳهه
 ڏيکڪر اُن راهون مين ڪه گذرنا وهان سي مُڪال هي چلتا هي اور ٽم مشعل و
 چراغ کي مُحتاج هوتي هو اور گهوڙا دور سي چلني والي کي آهٽ سُنتا هي
 بيشتريسا هوا ڪه حريٺ کي آهٽ سُڪر سوار ڪو اپني جڳايا اور دشمن سي مڃايا
 هي اگر ڪسي ني بيل يا گدهي ڪو ايڪ بار ڪسي بن ڏيکهي رستي مين ايجڪر
 جهوڙ ڏيا هي وهان سي چهٽ ڪر بخوبي اپني مڪان مين چلا آتا هي مُطلق بهولتا
 نهين ٽم اگر ڪسي راه مين ڪٺي بار گني هو پهر جب ڪهي اُس رستي جاني ڪا
 اتفاق هوتا هي گهراتي اور بهول جاتي هو بهيڙين بڪريان ايڪ رات مين سيڪڙون

نهين ڄاڻتا هي اُس آدمي ڀي ڪها اڳر تو حڪيم حيوانون ڪا هي تو بتلا ڪه اونٽ
 ڪي گردن لٽي بنائي مين ڪيا فايده هي اُسي ڪها اِس واسطي ڪه پاڻ اُسڪي لٽي
 تنهي پس اڳر گردن جهولي هوتي ڳاس ڇڙا اُس پر دُشوار هوتا اِس لٽي گردن
 لٽي بنائي ڪه بخوبي چري اور اُسي گردن ڪي زور سي زمين سي اُٿي اور هونٿيون
 ڪو تمام بدن پر پهتيا سڪي اور ڪجلاوي اسي طرح هاندي ڪي سونڊه گردن ڪي بدلي
 لٽي بنائي اور کان پڙي ڪه مڪهيون اور مچيون ڪو اُڙاي ڪوئي آنڪه منهن مين گهسي
 نه پاوي ڪيونڪه منهن اُسڪا هميشه دانئون ڪي سبب ڪهلا رهتا هي بند نهين هوتا اور
 دانٽ لٽي اِس واسطي هين ڪه درندون ڪي مضرت سي آپ ڪو بچاي اور خرگوش
 ڪي کان اِس لٽي پڙي هون ڪه بدن اُس ڪا نهايت نازڪ ڪال پتلي هي انهن
 کانون ڪو جاڙون مين اوڙهي اور گرميون مين بچاي غرض ڪه الله تعاليٰ ڀي هرايڪ
 جاندار ڪي واسطي جيسا عضو مناسب جانا بخشا چنانچه زباني حضرت موسيٰ ڪي
 فرماتا هي عطا ڪي الله ڀي هرايڪ شي ڪو خلقت اُسڪي بعد اُس ڪي هدايت ڪي
 حاصل يه هي ڪه جيڪي واسطي جو عضو مناسب تها بخشا اور راه نيڪ دڪلائي
 جس چيز ڪو تم خوب صورتي سمجه ڪر فخر ڪرتي اور اپني زعم مين ڄاڻتي هو
 ڪه هم مالڪ ڀي غلام هين سو غلط هي خوب صورتي هرايڪ جنس ڪي وهي هي
 ڪه هم جنس مين مرغوب هو جيڪي سبب آپس مين الفت ڪرين اور پڙي موجب

حدِ اعتدال پر پیدا کیا نہ بہت لنبا بنایا نہ چھوٹا پادشاہِ فی کہا اس قدر اعتدال اور مُناسبت اعضا کی واسطی فضیلت کی کفایت کرتی ہی حیوانوں فی عرض کی کہ ہمارا بھی یہی حال ہی اللہ تعالیٰ فی ہمکو بھی ساتھ اعتدال کی جیسا مُناسبت تھا ہر ایک عضو بخشا اس فضیلت میں ہم اور وی برابر ہیں انسان فی جواب دیا کہ تمہاری لئی مُناسبت اعضا کی کہان ہی صورتیں نہت مکروہ قد بی موقع ہاتھ پانو بھدیسلی کیونکہ تم میں سی ایک اونٹ ہی ڈیل بڑا گردن لنبی دُم چھوٹی اور ہاتھی ہی جس کا ڈیل ڈول بہت بڑا اور بہاری دو دانت لنبی منہ سی باہر نکلی ہوئی کان چوڑی چکلی آنکھیں چھوٹی چھوٹی بیل اور بھینسی کی دُم بڑی سینگ موٹی اوپر کی دانت نہیں دُنہی کی سینگ بہاری چوڑی موٹی بکرا ہی جسکی ڈاڑھی بڑی چوڑی ندارد خرگوش کا قد چھوٹا کان بڑی اسی طرح بہت سی درند و چرند و پرند ہیں کہ قد و قامت اُن کا بی موقع ایک عضو کو دوسری سی کچھ مُناسبت نہیں اس بات کی سُنتی ہی ایک حیوان کہ نہی لگا افسوس کہ صنعتِ الہی کو توئی کچھ نہ سمجھا ہم مخلوق ہیں خوبی اور دُرستی ہمارے اعضا کی اُسی سی ہی پس عیب ہمارا کرنا حقیقت میں اُس کا عیب ظاہر کرنا ہی یہ نہیں جانتا ہی کہ اللہ تعالیٰ فی ہر ایک شی کو اپنی حکمت سی واسطی ایک فایدی کی پیدا کیا ہی اس بھید کو سوا اُسکی اور اہل علوم کی کوئی

فصل ۲

یہ فصل صورتوں اور قدوں کی اختلاف کی بیان میں

بیان اس کا یہ ہے کہ اللہ تعالیٰ فی جس گھڑی انسانوں کو پیدا کیا عربان محض تھی بدن ہر کچھ نہ تھا کہ سردی اور گرمی سی محافظت میں رہیں پھل پہلاری جنگل کی کھاتی اور درختوں کی پتوں سی تن کو ڈھانپتی اسی واسطی اُن کی قدوں کو سیدھا اور انبا بنایا کہ درختوں کی پھل پتی توڑ کر باسانی کھائیں اور اپنی تصرف میں لائیں اور غذا ہماری گھاس ہی اس لٹی ہماری قدوں کو ٹیڑھا بنایا کہ بخوبی چرب اور کسی نوع کا دکھ نہ اُٹھائیں پادشاہ فی کہا یہ جو اللہ تعالیٰ فرماتا ہے انسان کو ہمیں نہایت سُدول بنایا اس کا کیا جواب دیتی ہو اُس فی عرض کیا جہاں پناہ کلام ربّانی میں ظاہری معنوں کی سوا بہت سی تاویلین ہیں کہ بغیر اہل علوم کی کوئی نہیں جانتا تفسیر انکی عالموں سی پوچھا چاہی چنانچہ ایک حکیم دانشمند فی بموجب حکم پادشاہ کی مطلب اس آیت کا یوں ظاہر کیا کہ جس دن اللہ تعالیٰ فی آدم کو پیدا کیا سُبُکھڑی نیک ساعت تھی ستاری اپنی اپنی بُرج شرف میں جلوہ گر اس لٹی صورتیں اچھی قد سیدھی ہاتھ پانو دُرست بنی اور احسن تقویم کی ایک معنی اور بھی اس آیت سی ظاہر ہوتی ہیں اللہ تعالیٰ فی انسان کو

ڪها بهُت دلائل عقلي و نقلي سي همارا دعويٰ ثابت هي فرمايا ڪه وي ڪون سي
 دليلين هين تب وه ڪهني لڳا ڪه الله تعاليٰ في هماري صورتون ڪو ڪس پاڪيزگي سي
 بنايا هرايڪت عضو مُناسِب جيسا چاهئي عطا ڪيا بدن سڏول قد سيدها عقل اور
 دانِس جسڪي سبب نيڪ و بد مين امتياز ڪرين بلڪه تمام آسمان ڪا احوال جانين
 اور بتاوين بي خويان هماري سڏا ڪس مين هين اسي به معلوم هوا ڪه هم مالِڪ
 اور بي غلام هين پادشاه في حيوانون سي پوچها ڪه اب تُم ڪيا ڪهتي هو اُنهن
 في التماس ڪيا ڪه ان دليلون سي دعويٰ ثابت نهن هرتا فرمايا ڪه تُم نهن جاني ڪه
 درستي نشست و برخاست ڪي خصلت پادشاهون ڪي هي اور بدصورتِي و خميدگي
 علامت غلامون ڪي اُن مين سي ايڪ في جواب ديا ڪه الله تعاليٰ پادشاه ڪو توفيق
 نيڪ بخشي اور آفاتِ زماني سي محفوظ رکهي غرض به هي ڪه خالق في آدميون
 ڪو اس صورت اور ڏيل ڏول پر اس واسطي نهن بنايا هي ڪه هماري مالِڪ ڪهلاوين
 اور نه همڪو اس شڪل اور چال ڏهال پر پيدا ڪيا ڪه اُن ڪي غلام هووين وه حڪيم
 هي اُس ڪا ڪوئي فعل حڪمت سي خالي نهن جسڪي واسطي جو صورت مُناسِب
 جاني عطا ڪي

ذبح کرنا پوست کھینچنا ھڏيون ڪو توڙا رڱون ڪو نڪالنا پيٽ چاٽ کرنا پر اکهاڙنا سڀني
 ميئن پرونا آڱڻ ميئن جلانا بهونکر کھانا ان ڪا ڪام هي ساٿي اُسکي بهه ڪه پير بهي
 راضي نهين بيبي دعويٰ هي ڪه هم مالڪ يي غلام هيئن جو ان ميئن سي پهاگا گنهگار
 هوا اس دعويٰ پر نه ڪوئي دليل نه حجت هي مگر سراسر ظلم و بدعت هي
 بهه فصل قصه انسان و حيوان کي فيصلي کي لئي پادشاه جنات کي متوجهه هوني
 کي بيان ميئن

جس وقت پادشاه ني بهه احوال حيوانون ڪا سنا اس قصي کي انفصال کي لئي
 بدل مصروف هو ارشاد ڪيا ڪه قاضي مفتي اور تمام اعيان و ارکان جنون کي
 حاضر هون ووهين بموجب حڪم کي سب کي سب بارگاه سلطاني ميئن حاضر
 هوئي تب انسانون سي فرمايا ڪه حيوانون ني تمھاري ظلم کي حڪايت و
 شڪايت سب بيان کي اب اس ڪا تم ڪيا جواب ڏيتي هو ايڪ شخص ان ميئن
 سي تسليمات بجااڪريون عرض ڪري لڳا ڪه اي جهان پناه يي سب هماري غلام اور
 هم ان کي مالڪ هيئن همڪو سزاوار هي ڪه حڪومت خاوندانه ان پر ڪرين اور جو
 ڪام چاهين ان سي لين ان ميئن سي جسني هماري اطاعت قبول کي مقبول خدا
 ڪا هوا اور جو هماري حڪم سي پهرا گويا خدا سي پهرا پادشاه ني فرمايا ڪه دعويٰ بي
 دليل محڪمه قضا ميئن مسموع نهين هوتا ڪوئي سند اور دليل بهي بيان ڪرو اُسي

اُنکي تابع ڪيا هي صرف اس واسطي ته فائده اُن کو پهتو ۽ اُن سي دفع
 هو نه جيا ته اُنهن ۾ گمان ڪيا هي اور مڪرو بهتان سي ڪهتي هين ته هم مالڪ
 اور بي غلام هين قبل اُسکي ته بي آدمي پيدا نه هوئي ته هم اور ماباب هماري
 بي مزاحمت روي زمين ۾ رهي ته هرايڪ طرف چرتي جهان جي چاهتا پهري
 اور ايڪ ايڪ اپني معاش کي تلاش مين مشغول تها غرض پهاري جنگل بيابان مين
 آپس مين ملي جلي رهي اور اپني بال بچون کو پرورش کرتي جو ڪجهه خدا ۾ي مقدر
 ڪيا تها اُس ۾ شاڪر هو رات دن اُسکي حمد مين گذرتي اُسکي سوا ڪسي کو نجاتي
 ته اپني اپني گهرون مين چين سي رهي کوئي پوچهنئي والا نه تها جب اس
 ۾ ايڪ زمانه گذرا الله تعاليٰ ۾ي حضرت آدم کو مٿي سي بنايا اور تمام روي زمين
 کا خليفه ڪيا جب ته آدمي بهتاپت سي هوئي جنگل بيابان مين پهري لڳي پور
 تو هم غريبن ۾ دست ستم دراز ڪيا گهوڙي گدهي خچر بيل اونٽ پکڙڪر خدمت
 لينئي لڳي اور وي مصيبتين ته هماري باب داد ڪي بهي ديهني مين نه آئي
 تهين بزور تعدي وقوع مين لائي ڪيا کرين هم لاجار هوڪر جنگل و صحرا مين بهائي پور
 بهي ان صاحبن ۾ ڪسي طرح پيچها نه جهوڙا کن کن حيلون سي بهندي اور جال
 ليڪر درهي هوئي اگر دو چار تهڪي ماندي ڪهين هاتھ الٽ گئي اُن کا احوال نه
 پوچهتي ته باندھ جهاندهڪري آتي هين اور ڪيا ڪيا ڏکھ ديتي هين علاوه اُسکي

تب پادشاه ني حيوانون كي طرف مُتوجّه هوڪر فرمايا كه اس آدمي ني آياتِ قرآني
 اپني دعويٰ پر گُذرانين اب جو ڪُجهه تُمهاري خيال مين آوي اس کا جواب دو ٻيہ
 سُنڪر خچر ني زبان حال سي ٻيہ خطبہ پڙها حمد هي اُس واحدِ پاڪ قديم بي
 نیاز كي شان مين كه موجود نها قبل ايجادِ عالم كي نه زمان مين نه مڪان مين
 ايڪ کن كي ڪهني مين تمام کائنات کو پرده غيب سي ظاهر ڪيا افلاڪ کو آب
 و آتش سي تركيب دي مرتبه بلندي کا بخشا ايڪ پاني كي قطري سي آدم كي نسل
 ظاهر ڪري آگي پڇهي دنيا مين بهيجا كه اُس كي آبادي مين مشغول هون خراب
 نڪرين اور مُحافظت حيوانات كي ڪماينغي بجالا ڪر فايده اُٿاوين نه ٻيہ كه اُن پر ظلم
 ڪرين اور ستاوين بعد اُسڪي يون ڪهني لگا كه اي پادشاه بي آيتين جو اس آدمي
 ني پڙهين اُن سي ٻيہ نهين مفهوم هوتا هي كه هم اُن كي مملوڪ هين اوري هماري
 مالڪ ڪيونكه ان آيتون مين ذڪر اُن نعمتون کا هي كه الله تعاليٰ ني اُنکو بخشي هين
 چنانچہ ٻيہ آيتِ قرآني اس پر دال هي الله تعاليٰ ني حيوانات کو تُمهاري تابع ڪيا
 هي جيسا كه تابع ڪيا هي آفتاب و ماهتاب اور هوا اور ابر کو اسي ٻيہ نهين معلوم
 هوتا هي كه بي هماري مالڪ اور هم اُن كي غلام هين بلڪه الله تعاليٰ ني تمام خلايت
 کو آسمان و زمين مين پيدا ڪري ايڪ کو دوسري کا تابع ڪيا اس لئي كه آپس مين
 ايڪ دوسري سي مُنفعت اُٿاوي اور نقصان دفع ڪري پس همکو جو الله تعاليٰ ني

اُسي سردار بنايا تمام جن و بشر کا وھي پادشاھ ھي اور روزِ آخرت ميں سب کا
پُشت و پناھ صلواة و سلام اُسکي آلِ پاکت پر جنکي سبب دين و دُنيا کا انتظام
ھوا اور اسلام في رواج پايا غرض ھر آن ميں شُکر ھي اُس صانعِ بيچون کا جس في
ايک پاني کي قطري سي آدم کو پيدا کيا اور اپني قدرتِ کامله سي اُس کو صاحبِ
اولاد بنايا اور اُسي حوا کو پيدا کرکي هزارون انسان سي روي زمين کو آباد کيا اور
ساري مخلوقات پر اُن کو شرف بخشا تمام خُشکي و تري ميں مسلط کيا طرح
طرح کا پاکيزه کھانا کھلایا چنانچہ آپ ھي قرآن ميں فرمايا ھي کہ سب حيوانات
تُھاري لئي مخلوق ھوئي ھيں انسي فايدي اُٹھاو اور کھاو اور اُن کي کھال اور بال سي
پوشش گرم بناو و صُبح کي وقت چراگاہ ميں بيچوانا اور شام کو پھر گھرون ميں
لي آنا تُھاري واسطي زيب و آرايش ھي اور ايک مقام پر يون فرمايا ھي
خُشکي اور تري ميں اونقون اور کشتيون پر سوار ھو اور ايک جا يون ارشاد کيا ھي
گھوڑاي خچر گدھي اس واسطي پيدا ھوئي ھيں کہ اُن پر سواري کرو اور ايک موضع
ميں يون کہا ھي اُن کي پيٿھون پر سوار ھو اور اپني خُدا کي نعمتون کو ياد
کرو اسکي سوا اور بھي بھت آياتِ قرآني اس مُقدمي ميں نازل ھيں اور توريت
و انجيل سي بھي بھي مفہوم ھوتا ھي کہ حيوانات ھماري لئي پيدا ھوئي ھيں
بھر صورت ھم اُن کي مالک پي ھماري مملوکت ھيں

تڪ پهنجي ايڪ شخص اُن مين سي كه جهانديده اور فصيح تها تسليمات
 بجا لكر كهني لگا كه هم عدل و انصاف پادشاه كا سُكر حضور مين حاضر هوني هين اور
 آج تڪ اس آستانه دولت سي كوئي دان خواه محروم نهين پيرا هي اُميد بهه هي
 كه پادشاه هماري دان كو پهنجي فرمايا كه غرض تمهاري كيا هي عرض كيا كه اي
 پادشاه عادل بي حيوانات هماري غلام هين اُن مين سي بعضي مُتَنَقِر اور بعضي
 اگرچه جبراً تابع هين ليكن هماري ملكيت كي مُنكر پادشاه ني پوچها كه اس
 دعويٰ پر كوئي دليل بهي هي كيونكه دعويٰ بي دليل دارالعدالت مين سنا نهين
 جاتا اُس ني كها اي پادشاه اس دعويٰ پر بهت سي دلايل عقلي و نقلي هين فرمايا
 بيان كرو اُن مين سي ايڪ شخص كه حضرت عباس رضي الله عنه كي اولاد
 مين تها منبر پر چڙهي اس خطبي كو فصاحت اور بلاغت سي پڙهي لگا حمد
 اُس معبود حقيقي كي لايق هي جس ني پرورش عالم كي لئي عرصه زمين پر كيا
 كجه مهيا كيا اور كتنني اسباب بنائي اور انسان ضعيف البنيان كي واسطي كيسي
 كيسي حيوانات پيدا كئي خوشا حال اُن كا جو اُس كي رضامندي مين راه عاقبت
 كي سنوارتي هين كيا كهئي اُن لوگون كو جو نافرمانِي كركي ناحق اسي برگشته هوتي
 هين اور درود بيكد واسطي نبي برحق محمد مصطفى كي سزاوار هي جسكو الله
 تعاليٰ ني پيچهي سب پيغمبرون كي خلق كي هدايت كي لئي بهيجا اور سب نا

بناکر بطورِ سابقِ قید کرنی کی فکر میں ہوئی جب حیوانوں کو یہ زعمِ فاسد اُن کا معلوم ہوا اپنی رئیسوں کو جمع کر کے دارِ اعدالت میں حاضر ہوئی اور بیوراسب حکیم کی سامہنی سارا ماجرا ظلم کا کہ اُن کی ہاتھوں سے اُٹھایا تھا مفصل بیان کیا جس وقت پادشاہ نے تمام احوال حیوانوں کا سنا وہیں فرمایا کہ ہاں جلد قاصدوں کو بھیجیں آدمیوں کو حضورِ مبین حاضر کریں چنانچہ اُن میں سے ستر آدمی جُدی جُدی شہروں کی رھنی والی کہ نہایت فصیح و بلیغ تھی بہمِجد طلب پادشاہ کی حاضر ہوئی ایک مکانِ اچھا اُن کی رھنی کی لئی تجویز ہوا بعد دو تین دن کی جب ماندگی سفر کی رفع ہوئی اپنی سامہنی بلوایا جب انہوں نے پادشاہ کو تخت پر دیکھا دُعائیں دی آداب و کورنش بجا لاکر اپنی اپنی قرینے سے کھڑی ہوئی یہ پادشاہ تو نہایت عادل و منصف جوانمردی اور سخاوت میں اِقران و امثال سے سبقت لی گیا تھا زمانی کی غریب و غربا یہاں آن کر پرورش پائی تھی تمام قلم رومیں کسی زبردست عاجز پر کوئی زبردست ظالم ظلم نہ کر سکتا جو چیزیں کہ شرع میں حرام ہیں اُس کی عہد میں بالکل اُٹھ گئی تھیں ہمیشہ سیوايِ رضامندی اور خوشنودی خدا کی کوئی امر ملحوظِ خاطر نہ تھا اس نے نہایت اخلاق سے اُن سے پوچھا کہ تم ہماری مُلک میں کیوں آئی ہماری تمہاری تو کبھی خط و کتابت بھی نہ تھی کیا ایسا سبب ہوا کہ تم یہاں

اِنْتِخَابِ اِخْوَانِ الصِّفَا

فصل ۱

انفائاً اِيڪَ جہازِ آدميون کا بادِ مُخالف کي سبب تباهي ميں آکر اِيڪَ جُزيري کي کِناري جا لڳا جِتنِي سوداگر اور اهلِ علوم کہ جہاز ميں نہي اُترکر اُس سر زمين کي سير کُرنِي لڳي دِيکها تو عجب بهار هي کہ رنگِ بَرنگ کي پھول اور پھل هرايڪَ درخت ميں لڳي نہرين هر طرف جاري حيوانات هرا هرا سبزہ چر چڱ کر بہت موٽي تازي آپس ميں کولين کر رهي هيں ازبسکہ آب و هوا وهان کي نہت خوب اور زمين نہايت شاداب تهي کسي کا دل نہ چاها کہ اب يہان سي پھر جاي آخر مکانات طرح طرح کي بنا بنا اُس جُزيري ميں رھني لڳي اور حيوانات کو دام ميں گرفتار کرکي بدستور اپني کار و بار ميں مشغول هوئي وحشيون في جب يہان بھي سہتا نہ دِيکها راهِ صحرا کي لي آدميون کو تو بھي گمان تھا کہ بي سب هماري غلام هيں اِس لئي انواع و اقسام کي پهندي

إنتخاب إخوان الصفا

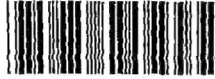
LONDON:

Printed by J. L. COX, 75, Great Queen Street,
Lincoln's-Inn-Fields.

1829.

M.A. LIBRARY, A.M.U.

U3028

7/28/77

K.7

~~K.7A~~

1/10/80

~~7/28/77~~

141

CALL No. 191533 ACC. No. 3.1A

AUTHOR

TITLE

تسخار وخوان الصفا

[illegible]

RECEIVED BOOK
CHECKED AT THE TIME

MAULANA AZAD LIBRARY
ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES:—

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-books and 10 Paise per volume per day for general books kept over - due.

